

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
кафедра політології

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ АНТИКОРУПЦІЙНІ ІНСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ:
ФАКТОРИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА
НЕЕФЕКТИВНІСТЬ

дипломна робота
на здобуття академічного звання магістра політології
Новікової Тетяни Олексіївни

Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент,
Нестеренко Оксана Вячеславівна

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології
протокол №__ від _____ 202_ р.

Завідувач кафедри _____

Київ – 2021

ПЛАН РОБОТИ

ВСТУП	3
Розділ 1. Огляд діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС в період 2019-2020 років	12
1.1. Національне агентство з питань запобігання корупції – превентивна чи скоріше інформативна функція?	12
1.2. Діяльність Національного антикорупційного бюро як першого правоохоронного органу, створеного у Незалежній Україні;	22
1.3. Спеціалізована антикорупційна прокуратора, як окремий структурний підрозділ Офісу Генерального прокурора;	32
1.4. Судова роль у боротьбі з корупцією через огляд діяльності Вищого антикорупційного суду.	34
Розділ 2. Фактори, які обумовлюють ефективність та неефективність функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні.	44
Розділ 3. Порівняльний аналіз факторів, які обумовлюють ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні та рекомендації щодо покращення антикорупційної інфраструктури.	49
3.1. Визначення показників по кожному з факторів, які обумовлюють ефективність та неефективність роботи;	49
3.2. Рекомендації щодо посилення ефективності роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій;	63
3.3. Виклики в діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій.	69
ВИСНОВКИ	81

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	104
АНОТАЦІЯ	106

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корупція є явищем не новим для людства, більше того – багато успішних країн навчилися дуже успішно боротися із даною «хворобою» недоброчесної поведінки на різних рівнях життя та влади. На жаль, даний вид злочину залишається надзвичайно актуальним для вітчизняних реалій, і цим загрожує державності, функціонуванню суспільства, легітимності державних органів, рівню довіри до влади, а головне – репутації країни, її органів управління та безпеці громадян.

Окрім безпосереднього формування антикорупційного законодавства, антикорупційна повістка присутня в науковому дискурсі, серед представників громадських вітчизняних та міжнародних організацій. Проте єдиної думки щодо встановлення конкретних стандартів визначення факторів, що обумовлюють ефективність роботи інституцій на даний момент немає. Це стосується і визначення показників ефективності антикорупційних органів і відповідно оптимальної антикорупційної архітектури загалом.

Актуальність обумовлена в першу чергу запитом суспільства, яке визначає корупцію як одну з основних негативних факторів, які впливають на розвиток України. Високий рівень недовіри до центральної та регіональної влади також в основному визначаються високим рівнем корупції.

Для чіткого визначення актуальності теми дослідження слід розглянути міжнародну практику створення антикорупційних інституцій. За приклад можна взяти спеціалізовану інституцію з боротьби проти корупції – Незалежну комісію проти корупції, що була заснована в Гонконзі в 1974 році, яка значно сприяла зниженню корупції в країні. Після запровадження комісії,

та розуміння, що старі інституції не здатні ефективно виконувати функції, що покликані на боротьбу корупції, і неважливо це демократична чи авторитарна країна, різні держави світу вирішили перейняти досвід, та прийняли рішення про створення нових спеціалізованих інституцій.

З часів існування Незалежної України, проблема корупційних правопорушень та відсутність єдиного цілісного ланцюга антикорупційних інституцій, “породила” олігархат, економічну стагнацію, бідність. То ж поява нових інструментів, інституцій для подолання корупції, стало на порядку денному та потребувало нових законодавчих змін. Відсутність політичної волі в період становлення України як держави значно віддалило нас від фокусування на проблемах, що в подальшому прямо вплинуло на соціально-економічний стан країни. Прообразом антикорупційних інституцій в Україні стало утворення відповідно до Постанови Верховної Ради України від 19.12.1992 р. № 2894-XII “Тимчасової депутатської комісії ВРУ з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом”, яка мала функцію перевірки виконання відповідних законів у системі правоохоронних органів і судах [105].

Прийняті міжнародні договори вимагали від держав-учасниць створити спеціалізовані антикорупційні інституції для боротьби і запобігання корупції. Зміни були запроваджені на інституційному рівні вперше з моменту ратифікації Україною у 2006 р. Конвенції ООН проти корупції [97] і та Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу проти корупції [98] забезпечили дійсну інституційну спеціалізацію у сфері боротьби проти корупції в Україні. Відповідно до положень Конвенції ООН проти корупції, Україна мала імплементувати основні пункти Конвенції у Кримінальний Кодекс України в частині встановлення кримінальної відповідальності, з метою запобігання політичній корупції.

Слід також відзначити факт схвалення Стамбульського плану дій з боротьби з корупцією 21 січня 2004 році для низки країн таких як Україна, Азербайджан, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизська республіка, Російська

Федерація та Таджикистан, що також стало поштовхом для запровадження спеціалізованого антикорупційного законодавства. Даним планом дій було встановлено та рекомендовано формування антикорупційної інституалізації, шляхом:

- проведення оцінки нормативно-правових актів та інших положень, що регулюють прогрес реалізації антикорупційної політики;
- здійснення посилення спроможності та незалежності органів, що покликані на боротьбу з корупцією;
- створення спеціалізованих антикорупційних органів (прокурорські служби; національні антикорупційні органи, що будуть займатись розслідуванням, виявленням корупційних правопорушень)
- покращення роботи професійних та показових органів, з метою зміцнення загальної суспільної думки про них;
- запровадження прозорих процедур відбору потенційних кандидатів на посади та запровадження прозорості прийняття рішень (через надання доступу до інформації та залучення громадськості до процесів) [74].

Особливо на порядку денному Стамбульського плану дій стояло актуалізація/розробка Національної стратегії боротьби з корупцією, враховуючи високий рівень корупції в таких органах як митниця, податкова, сфери охорони здоров'я, органи поліції та прокуратури, освіта, державні закупівлі, судова система. Зокрема було акцентовано увагу на проведенні аналізу існуючого законодавства, для подальшого внесення змін в Кримінальний Кодекс в частині конфіскації отриманого злочинним способом майна для всіх видів корупційних правопорушень. Запровадити заходи/нормативні акти, які б не суперечили Конституції України та дозволили для певних посадових осіб застосовувати всі методи для проведення розслідування проти тих, які вчинили корупційні дії, шляхом зняття недоторканності.

Інституційна спеціалізація у сфері протидії корупції шляхом створення системи спеціалізованих антикорупційних органів, які сфокусовані виключно

на завданнях запобігання та протидії корупції — стала ключовою відмінністю антикорупційних реформ після Революції Гідності. Можна стверджувати, що після повалення “режиму Януковича” антикорупційна реформа була розпочата з самого “нуля”. Після 2014 року проблеми запобігання і протидії корупції, її виявлення та відповідних заходів покарання винних увійшло до стратегічного бачення фахівців різних сфер.

На хвилі громадської вимоги та ультиматуму з боку міжнародної спільноти були сформовані нові інституції для попередження, відслідковування, виявлення та розкриття випадків корупції на вищих рівнях державної влади, яка, на думку суспільства та поважних інституцій, була найбільше просякнута корупційними схемами.

То ж, керуючись міжнародними документами, аналізу основних дискусій, що виникають серед науковців щодо необхідності становлення антикорупційних інституцій, було здійснено оцінку діяльності та ефективності спеціалізованих антикорупційних інституцій, що були сформовані відповідно до Антикорупційної стратегії на 2014 – 2017 роки [7] та з метою вирішення проблеми координації дій для запобігання і протидії корупції, централізованим збором та аналізом відповідної інформації та відповідного реагування на подібні випадки, такі як:

- 1) Національне агентство з питань запобігання корупції (далі - НАЗК) - центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує державну антикорупційну політику [42];
- 2) Національне антикорупційне бюро України (далі - НАБУ) - це державний правоохоронний орган, який займається розслідуванням та розкриттям корупційних правопорушень з боку вищих посадових осіб;
- 3) Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі - САП) - окремий структурний підрозділ Офісу Генерального прокурора;
- 4) Вищий антикорупційний суд (далі - ВАКС).

В той самий час поза межами дослідження залишилися:

1) аналіз попередніх декількох років діяльності декотрих з органів, та було взято за основу період 2019-2020 років, оскільки:

- акцент автором було зроблено саме на новостворених антикорупційних інституціях в Незалежній Україні;
- саме у 2019 році повноцінно запрацювала вся антикорупційна інфраструктура, яка б дозволила здійснити оцінку факторів, що обумовлюють ефективність та неефективність роботи інституцій. Проведення оцінювання неможливе було без існування цілісного ланцюгу інституцій, які здійснюють свою діяльність, з метою боротьби з корупцією, а саме: НАЗК - функції виявлення, НАБУ - функції розслідування, САП - функції здійснення нагляду, та ВАКС - функції, що завершують ланцюг антикорупційної справи від її зародження до винесення вироку.

2) аналіз діяльності Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) [106]. Створення АРМА було одним з основних критеріїв виконання Україною Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС [107]. В п'ятому моніторинговому звіті ЄС щодо виконання Україною Плану дій з лібералізації ЄС візового режиму для України (08.05.2015) в пункті 2.3.1.3. розділу «Попередження та боротьба з корупцією» було доручено Україні утворити Національне агентство з розшуку незаконних активів. У шостому моніторинговому звіті ЄС щодо виконання Україною Плану дій з лібералізації ЄС візового режиму для України [107] (18.12.2015) в пункті 2.3.1.3. розділу «Попередження та боротьба з корупцією» доручено Україні забезпечити інституційну спроможність в частині виявлення, розшуку та управління незаконними активами, прийняти відповідне законодавство та забезпечити повну функціональність АРМА. Проте, в рамках нашого дослідження АРМА не підходить під критерії, за якими було обрано антикорупційні органи та не є релевантним для предмету нашого дослідження. Отже, АРМА має вузьку допоміжну спеціалізацію в супроводженні повернення активів та виконує превентивну функцію [96].

Теоретичною базою для проведення дослідження послужили офіційні сторінки обраних антикорупційних органів України, а також звітність щодо їх роботи. Хоча, варто відмітити не однакову наповненість і прогалини в інформаційному наповненні декотрих з них. Окрім того, авторкою використовувалися критичні нариси вітчизняних та міжнародних дослідників – А. Лапкіна, М. Руденко, Ф. де Врієзе, Л. Глушака та інших. Вагомим джерелом інформації стали дослідження Центру Разумкова, Transparency International Ukraine, критичні аналітики УКМЦ, дані із сайту Ради Європи. Для статистичного наповнення та аналізу показників використовувалися дані з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення [35] та Державної казначейської служби України. Для більш глибокого аналізу правового поля, яке регулює діяльність спеціалізованих антикорупційних інституцій було проаналізовано законодавство України, а саме: Закон України “Про запобігання корупції” [42], Кримінальний процесуальний кодекс України [2], Закон України “Про прокуратуру” [8], Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України” [55], Закон України “Про Вищий антикорупційний суд” [62], Закон України “Про Державний бюджет України на 2020 рік” [70].

Оцінка та визначення факторів, що обумовлюють ефективність та неефективність спеціалізованих антикорупційних органів базувались в першу на рекомендаціях Конвенції ООН та Ради Європи з боротьби проти корупції, які виділяють такі критерії ефективності спеціалізованих антикорупційних інституцій, як: незалежність, спеціалізація, належна професійна підготовка й адекватні ресурси [97]. Відповідно до даних рекомендацій, авторкою було розроблено шість факторів ефективності/неефективності роботи антикорупційних інституцій:

- 1) правовий статус;
- 2) інституційна спроможність;
- 3) політична незалежність;
- 4) прозорість, відкритість та громадський контроль;

5) результативність роботи;

6) рівень довіри.

Дослідницьке питання: Які фактори обумовлюють ефективність та неефективність спеціалізованих антикорупційних інституцій, та як це впливає на Антикорупційну реформу в Україні?

В першу чергу, слід зауважити, що визначити ефективність та неефективність без факторів, критеріїв і чітких показників, які її визначають, неможливо. Отже, в рамках дослідницького питання автором проводиться аналіз існуючих факторів та їх взаємодію, з подальшим виведенням нових факторів, саме в такій комбінації та показниками, які є ще не дослідженими та потребують окремого наукового дослідження. В результаті проведеного аналізу, буде надано пропозиції щодо проведення експертного опитування та визначення методології оцінювання.

Метою дослідження є порівняльний аналіз факторів, які обумовлюють ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій України та результатів їх діяльності у період з 2019 по 2020 роки.

Для досягнення цієї мети поставлені наступні **завдання**:

- виявити та проаналізувати основні фактори, які обумовлюють ефективність та неефективність діяльності антикорупційних органів;
- дослідити та виділити ключові особливості у діяльності НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС у період 2019-2020 років;
- проаналізувати історії успіху антикорупційних інституцій в Україні та порівняти фактори, що обумовлюють ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій;
- виокремити ключові виклики у діяльності антикорупційних інституцій.

Об'єктом дослідження виступає інфраструктура спеціалізованих антикорупційних інституцій України

Предметом дослідження виступають фактори, які обумовлюють ефективність та неефективність діяльності спеціалізованих антикорупційних

інституцій: НАЗК, НАБУ, САП, та ВАКС у спробах побороти корупцію в Україні, та відповідна взаємодія між ними.

Методологія дослідження складається із низки методів. Зокрема, інституціональний метод використовувався для виявлення визначених юридичних норм існування та функціонування антикорупційних органів України, а також тих законодавчих положень, які покращили або навпаки зашкодили ефективності їх діяльності. Через системний метод у роботі аналізувалася інфраструктура антикорупційних органів шляхом розгляду її складових органів, як елементів єдиної системи протидії корупції. З іншого боку, авторкою був використаний структурно-функціональний метод для опису і пояснення антикорупційної інфраструктури через дослідження складових елементів, а саме – окремих спеціалізованих антикорупційних інституцій України, їх взаємозалежності або самостійності, та функцій у підтримці єдиної мети. Через ситуаційний метод у роботі була зроблена спроба визначити, які важливі зміни (реформи) до нинішньої ситуації з функціонування антикорупційних органів можуть бути проведені, аби вплинути на покращення результатів функціонування усієї інфраструктури спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні. Ретроспективний та перспективний аналіз дозволили поглянути на зміни, які відбулися у роботі спеціалізованих антикорупційних інституцій за останні роки, особливо, у досліджуваний період, і виявити, як зміни можуть покращити середовище у майбутньому. Завдяки цьому, та у поєднанні із методом прогнозування, вдалося надати оцінку діяльності органів та рекомендації до її покращення. У роботі також використовувався метод якісного контент-аналізу через виявлення мовних інтонацій та словника звітів досліджуваних спеціалізованих антикорупційних інституцій з метою виявлення якості наданої інформації щодо результатів роботи. На основі зібраних даних та дослідження результатів справ та викриттів випадків корупції органами України за допомогою методу порівняльного аналізу було здійснено оцінку факторів, що впливають на ефективність їх роботи, було встановлено певні

закономірності у підходах, які впливають на досліджувані об'єкти. Частково у роботі було використано метод експертної оцінки через використання результатів досліджень авторитетних видань, таких як Transparency International, Центр Разумкова, Центр політико-правових реформ для формування висновків щодо ефективності діяльності антикорупційних органів та прогнозування їх майбутнього розвитку. Через загальнонаукові та загальнологічні методи було проведено комплексну оцінку звітності спеціалізованих антикорупційних інституцій та результатів їх діяльності. Зокрема, через класифікацію вдалося узагальнити функції органів; метод аналізу використовувався для аналізу кожного органу на фоні інших, особливо, результатів їх діяльності, та поділу на окремі зв'язки та напрями функціонування. Методом виведення з висновків про діяльність спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні були встановлені фактори, що спричиняють неефективність органів.

Структура та обсяг роботи – три розділи, сім підрозділів, висновки, додатки. Список використаних джерел складається із 107 посилань. Обсяг випускної кваліфікаційної роботи – 105 сторінок.

Розділ 1. Огляд діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС в період 2019-2020 років

1.1. Національне агентство з питань запобігання корупції – превентивна чи скоріше інформативна функція?

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), що є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом. НАЗК було створено на хвилі громадських обурень після Революції гідності – Законом України «Про запобігання корупції». Існування такого органу було умовою Європейського Союзу.

На НАЗК було покладено дві основні функції – формування та реалізація антикорупційної політики та превентивна функція, яка повинна працювати через перевірку декларацій державних службовців, розкриття інформації щодо фактів корупції, зловживань посадами [68]. На офіційному веб-сайті Агентства досить чітко окреслені напрями, за якими працює НАЗК (Рис.1.1).

Рис. 1.1. Основні напрями діяльності НАЗК [68].

За 2019 – 2020 роки НАЗК мало на меті запобігати політичній корупції, здійснювати фінансовий контроль та моніторинг способу життя публічних службовців, переглядати національну антикорупційну політику, моніторити дотримання законодавства про конфлікт інтересів та інші антикорупційні обмеження стосовно запобігання корупції [68, с. 8].

З метою реалізації антикорупційної політики в Україні НАЗК співпрацює з іншими державними органами. З 2017 року між НАБУ та НАЗК діє Меморандум про співробітництво, що передбачає взаємний обмін інформацією та доступ до баз даних. За наявності ознак кримінального злочину НАЗК передає матеріали для ведення справи НАБУ. У частині

законотворчості Агентство тісно співпрацює з Верховною Радою України, беручи участь у парламентських слуханнях щодо розробки чи зміни антикорупційної стратегії, підготовці нормативно-правових актів щодо антикорупційного напрямку діяльності. Окрім того, відбувається співпраця із іншим антикорупційним органом – САП, щодо передачі матеріалів перевірок для подальшого розслідування прокуратурою. Загалом, САП та НАЗК співпрацюють здебільшого щодо обміну інформацією документального формату. Окрім того, НАЗК має повноваження з контролю прокурорів через надсилання приписів щодо порушення вимог законодавства, включаючи етичну поведінку, конфлікт інтересів, тощо.

Цікаво, що до виходу Закону України від 2 жовтня 2019 року № 140-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» [5], що набрав чинності 18 жовтня 2019 року, яким було змінено Закон України «Про запобігання корупції», НАЗК не відстежував показники своєї ефективності, і останні наявні лише за період з жовтня 2019 року і далі. Показники 2020 року є дуже вражаючими (Рис. 1.2.).

88%

досягнення критеріїв,
що визначають ефективність НАЗК

Формування,
координація та
моніторинг
антикорупційної
політики

Виконано:
88%
7 із 8 критеріїв

Організація
здійснення заходів із
запобігання та
виявлення корупції

Виконано:
79%
19 із 24 критеріїв

Моніторинг та
контроль за
дотриманням зак-ва
щодо конфлікту
інтересів, ін. вимог та
обмежень Закону

Виконано:
72%
21 із 29 критеріїв

Перевірка декларацій,
моніторинг способу
життя суб'єктів
декларування

Виконано:
97%
34 із 35 критеріїв

Забезпечення
законності та
прозорості
фінансування партій,
їхньої фін. звітності
тощо

Виконано:
100%
29 із 29 критеріїв

Діяльність у сфері
захисту викривачів
корупції

Виконано:
100%
14 із 14 критеріїв

Взаємодія з органами
влади, іноземними
державами, міжнарод.
організаціями та
громадськістю

Виконано:
90%
26 із 29 критеріїв

Управління та
організаційна
спроможність

Виконано:
82%
46 із 56 критеріїв

Рис. 1.2. Показники досягнення критеріїв ефективності НАЗК за 2020 р. [37, с. 10].

Окрім того, хотілося б зауважити, що звіти НАЗК є суто інформативними з точки зору фактів, статистики. Відсутній підхід спрощення та презентації діяльності Агентства для громадськості, що дуже ускладнює її розуміння. Окрім того, відсутні приклади щодо конкретних проведених дій (конкретних справ, викриттів, тощо).

Протягом 2019 року Національним агентством було прийнято рішення про погодження 88 антикорупційних програм [36, с. 25], у 2020 році – 122 таких програми [37, с. 16]. Їх реалізація запланована на 2019 – 2021 роки. А 2020 рік відзначився прийняттям нової Антикорупційної стратегії на 2021 – 2025 роки [37, с. 11].

Цікавим до розгляду діяльності є створений громадськістю, а саме – активістами ГО «Центру протидії корупції» та «Декларації під контролем» ресурсу під назвою «Чорний список НАЗК» [16]. Дана платформа фокусується на тому, що на конкретних прикладах показує заангажованість та

неефективність Агентства. Серед порушень НАЗК було виявлено вибірковість у вимозі подання державними службовцями декларацій, «політичні замовлення», ігнорування порушень у деклараціях, нелогічні роз'яснення [16]. Особливо неякісною відзначається робота агентства за 2019 рік та раніше. Саме тоді робота та аналіз проводилися вручну, і результати були упередженими, заангажованими та в цілому неякісними. Звідси і висновок про підконтрольність та залежність від влади НАЗК. До речі, зазначимо, що саме дана громадська діяльність та небайдужість лягла в основу перезавантаження НАЗК наприкінці 2019 року.

Зокрема, серед наведених справ фігурує факт дозволу НАЗК не подавати декларації близько 30 тисячам працівникам СБУ та військової прокуратури. До кінця 2019 року дане питання не регулювалося жодним чином. Зокрема, майже до 2020 року працівники СБУ та прокуратури могли подавати електронні декларації про доходи, однак, вони залишалися без можливості перегляду публічно. НАЗК ж, як стверджується, закривало очі на факти порушень. Окрім того, уже після запуску електронного реєстру декларацій НАЗК у жовтні 2016 року, СБУ незаконно запровадила власну систему подання та зберігання електронних декларацій усіх своїх співробітників. Дана несправедливість була ліквідована лише наприкінці 2019 року перезапуском НАЗК. Неодноразові судові слідства, навіть, за участі Апеляційного адміністративного суду Києва, Верховного суду, нічого не дали. Можливо, лише звернення до Європейського суду з прав людини зрушило справу з місця і стало передумовою до перезавантаження НАЗК у 2019-2020 роках [37].

Наближуючим до громадськості кроком у 2020 році стало заснування Національним агентством з питань запобігання корупції Управління просвітницької роботи та навчальних програм, яке відповідає за просвітницьку та навчальну діяльність Національного агентства. Його метою було спонукання українського суспільства до переосмислення та можливої зміни поведінки задля «формування «нульової» толерантності до корупції»

[94, с. 20]. Як приклад складової даного напрямку – спрощене подання інформації про антикорупційне законодавство, взаємодія з громадськістю (публічні онлайн-обговорення Антикорупційної стратегії, Школа доброчесності для громадських активістів, прозорий конкурс до Громадської ради НАЗК).

Національним агентством з питань запобігання корупції у 2020 році було розроблено інноваційну Методологію та Порядок проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України або Верховної Ради України. Це дало, за даними звітності НАЗК, збільшити кількість моніторингів та провести антикорупційні стратегії – у 2020 році до антикорупційної експертизи було взято 39 проєктів законів України та 3 проєкти постанов Кабінету Міністрів України [37, с. 18]. Зокрема, серед виявлених корупціогенних факторів НАЗК виявило:

- нечітка регламентація прав, обов'язків чи відповідальності юридичних та фізичних осіб [37, с. 19];
- встановлення або розширення дискреційних повноважень органу державної влади, органу місцевого самоврядування або державного службовця за відсутності визначення вичерпних умов виконання таких повноважень та контролю за їх виконанням;
- суперечність між різними положеннями одного й того самого нормативно-правового акта або між положеннями різних нормативно-правових актів однакової юридичної сили у вирішенні одного й того самого питання, що допускає різне тлумачення норм [37, с. 19];
- необґрунтоване встановлення положень від сильного характеру щодо врегулювання відносин у сферах із високим рівнем корупційних ризиків за допомогою нормативно-правових актів нижчого рівня;
- використання правових конструкцій оціночного характеру [37, с. 19].

Окремою ланкою роботи Національного агентства з питань запобігання корупції є фінансовий контроль, що включає у собі перевірки декларацій та моніторинг способу життя топ-посадовців. Зокрема, за 2019 – 2020 роки НАЗК якісно, на нашу думку, змінив підхід щодо виявлення невеликих помилок у деклараціях про доходи на виявлення реальних порушень. У 2020 р. 131 з 443 перевірених декларацій містила порушення, що були оцінені на загальну суму 497 млн гривень [37, с. 22]. Окрім того, у 2020 році вперше почав здійснюватися моніторинг способу життя суб'єктів декларування. Це стало одним із найбільш очікуваних рішень для громадськості, яка власне і була ініціатором даного способу контролю для НАЗК.

У даному відношенні досить виразно помітна превентивна функція НАЗК. Можна порівняти результати декларування за 2019 та 2020 роки та побачити, що у 2020 році суттєво зменшилася кількість осіб, які не подали та несвоєчасно подали декларації (Рис. 1.3). За повідомленням самого НАЗК у період з 2019 по 2020 роки проводилися пояснювальні та превентивні активності з метою запобігання неподанню декларацій, або упущенню певних фактів, що мало наслідком суттєве покращення результатів.

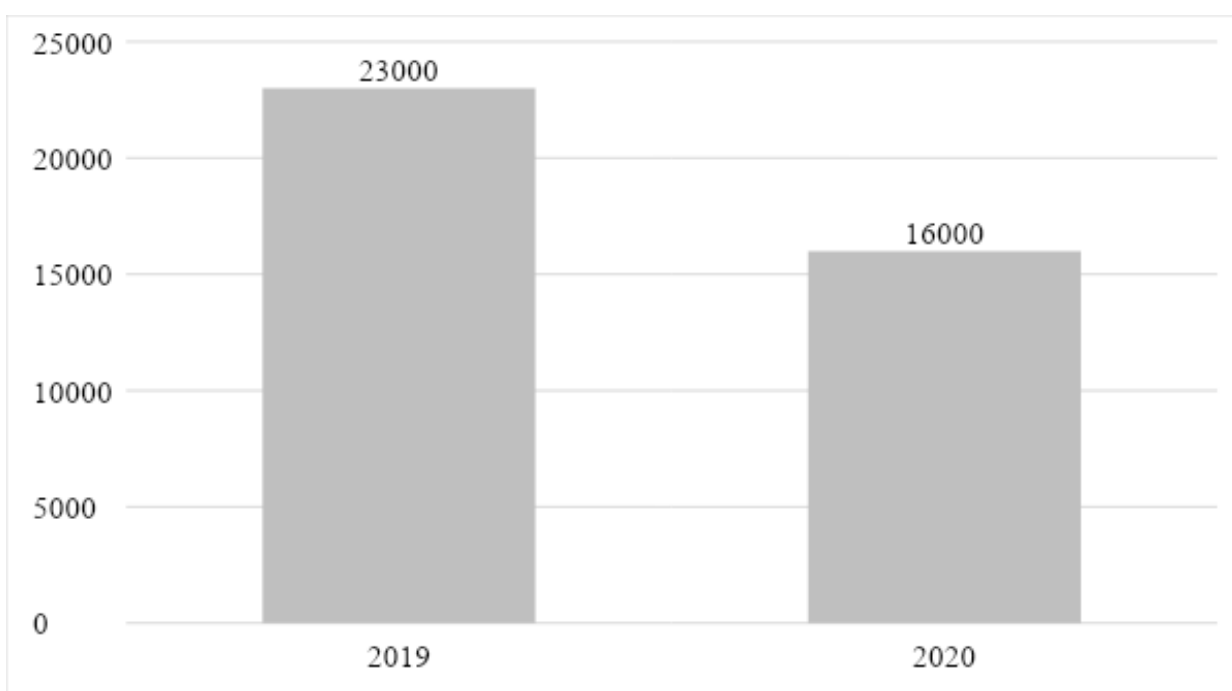

Рис. 1.3. Динаміка кількості осіб, які не подали та несвоєчасно подали декларації за 2019-2020 рр. [37, с. 24].

У такому ж контексті можна говорити і про вперше запроваджений у 2020 році публічний доступ до декларацій високопосадовців. Це відбулося завдяки співпраці НАЗК із Службою безпеки України (СБУ). Маючи як інформативну, так і превентивну функцію, дане покращення слугуватиме наглядним прикладом того, що оминати розкриття стає все важче, і громадськість пильно стежить за проявами корупції у вищих ланках влади.

Ще одним із досягнень у діяльності НАЗК у 2020 році можна вважати розроблення електронного Єдиного державного реєстру звітності політичних партій POLITDATA [37, с. 29]. Дане нововведення, імовірно, спростить у подальшому процедуру подання звітів та покращить рівень контролю за діяльністю політичних партій та прозорості їх фінансування.

Виходячи із звітності НАЗК щодо проведеної діяльності у 2019 – 2020 роках, можна відзначити, що інформативна функція виконується на відмінно – покращується якість та спосіб подання інформації, для громадськості організовуються численні публічні пояснення, процеси контролю та розкриття фактів злочинів відбувається більш відкрито, аніж раніше.

Превентивна функція Агентства залишається дискусійним питанням. Аналізувати показники зменшення чи зростання кількості виявлених випадків злочинів мало про що свідчитиме. По-перше, тому що лише з 2020 року почалося відслідковування виконання критеріїв ефективності роботи НАЗК. По-друге, як вже обговорювалося раніше, зміна кількісних показників може характеризувати покращення якості роботи антикорупційного органу, однак, аж ніяк не свідчити про зміну ситуації у країні загалом. Для того, аби частково оцінити останній фактор, можна проаналізувати показники рівня корупції в Україні, а також ставлення громадськості до діяльності антикорупційних органів.

Знову звертаючись до дослідження, проведеного Центром Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року, бачимо, що недовіра до НАЗК у 2020 році становила

65% серед опитуваних, і у 2019 році – 64% [71; 84]. Якщо поглянути на таке ж дослідження Центру Разумкова у 2021 році, то показник несуттєво відрізняється від НАБУ – 68% замість 70% [72] у НАБУ, однак, так само показує негативну динаміку і зростання недовіри громадян за результатами діяльності агентства за 2020 рік.

На відміну від НАБУ, оцінити навіть грубо за показниками грошовий еквівалент ефективності діяльності НАЗК майже неможливо – адже велика частина діяльності (просвітницька, декларації, тощо) не є виразом коштів. Можемо лише проаналізувати динаміку щодо фінансування діяльності НАЗК (Рис. 1.4).

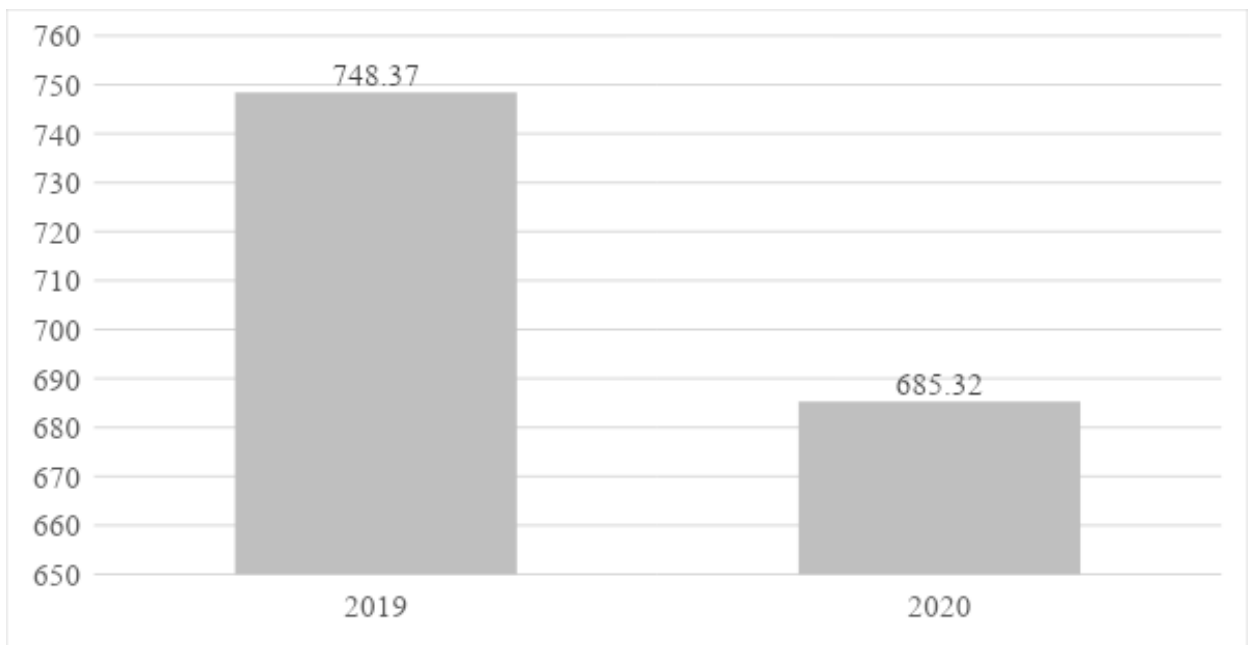

Рис. 1.4. Складено автором за даними Державної казначейської служби України [85-86].

Як бачимо, спостерігається цікава динаміка – у 2020 році, порівняно із 2019 роком, зменшилися видатки на функціонування НАЗК. Можливо, це пов'язано із більш ефективним розподілом ресурсів, переходом на електронні системи, тощо.

Якщо оцінювати роботу НАЗК після перезавантаження, можна відмітити позитивні зміни – більш впорядкований процес прийняття рішень, прозорі

процедури набору персоналу, вдосконалені механізми контролю (внутрішній контроль та дворічний аудит), прямий доступ до баз даних та автоматична перевірка декларацій про майно. Це все позитивні законодавчі зміни, які зараз ефективно впроваджуються. З огляду на нещодавнє запровадження Закону, попереду ще значна робота. Більше того, беручи до уваги минулі твердження про конфлікт інтересів та політичне втручання у роботу НАЗК, надзвичайно важливим є забезпечення його незалежності та неупередженості на практиці.

Поки що деякі питання щодо підзвітності та прозорості Агентства залишаються відкритими. Вони стосуються, зокрема, недостатньої співпраці з Радою громадськості. Більше того, хоча Агентство має комунікаційну стратегію з 2018 року, потрібно докласти більше зусиль для забезпечення її адекватного впровадження на практиці (регулярне оновлення веб-сайту НАЗК, покращений рівень відповідей на запити про публічну інформацію тощо) [10, с. 4].

НАЗК дуже кардинально змінило свою діяльність після перезапуску, хоча Група держав проти корупції (GRECO) Ради Європи відзначає багато упущень у даному контексті. Зокрема, попри високу оцінку прийнятих правових та регуляторних заходів для вдосконалення контролю за фінансовими деклараціями та забезпечення каналів апеляції, об'єктивна «процедура моніторингу способу життя» не була введена [10, с. 6]. Також, нововведення НАЗК щодо прямого доступу Агентства до державних реєстрів та баз даних, автоматизованої обробки повних декларацій, заповнення певних прогалин в охоплюваних категоріях звітності, розширення даних, що підлягають повідомленню, роз'яснення поняття найближчих родичів тощо є позитивними кроками, однак, одночасно зберігається велика частка відбору та ручної обробки даних. Протягом останніх років було багато критики щодо несправності та технічних проблем, з якими іноді стикається система електронного декларування, тверджень про незаконне втручання та обмеженої сумісності з іншими базами даних. Тому, хоча у законодавство були внесені вдосконалення, їх потрібно поєднати з більш практичними

заходами, які допоможуть усунути зазначені вище недоліки і тим самим забезпечують належний нагляд за електронними деклараціями.

1.2. Діяльність Національного антикорупційного бюро як першого правоохоронного органу, створеного у незалежній Україні як першого правоохоронного органу, створеного у Незалежній Україні.

Цього року Україна відзначатиме свою 30-ту річницю як незалежна держава. Позаду – багато здобутків, і так само – незліченна кількість невдач. Аналізуючи досвід деяких інших країн, які так само були у складі СРСР і мають подібну історію, такі ж вихідні умови, розуміється, що було дещо і несхоже, адже результати після трьох десятиліть становлення – кардинально відмінні. Хтось називає це особливим менталітетом, хтось – національною свідомістю, однак, одним із невикорінених спадків минулого залишилася корупція, яка пронизала життя країни на всіх рівнях – як на побутовому, так і на державному.

Початок сучасної антикорупційної реформи можна відраховувати від 14 жовтня 2014 року, коли Верховна Рада України ухвалила Антикорупційну стратегію на 2014 – 2017 рр. (Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні») та пакет антикорупційних законів [7]. Одним із затверджених тоді законів, що є важливим для теми нашого дослідження, є Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 року [55]. Він є одним із фундаментальних законодавчих нормативних документів, що поклав початок антикорупційним заходам у державі.

Заснування Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) – нового слідчого органу у правоохоронній системі держави мало за мету звільнення влади від корупції «заради побудови та розвитку успішного суспільства та ефективної держави» [50], а також було вимогою Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом. Показовим стало

оголошення відкритого конкурсу на посаду керівника державного органу. А новим в українській практиці стало заснування Ради громадського контролю при НАБУ від 2016 року, до складу якої обираються громадські діячі.

Окрім того, проявами унікальності НАБУ можна назвати те, що воно стало першим правоохоронним органом, який був отриманий не у спадок від СРСР, а створений у Незалежній Україні. Також, відбір на посади здійснюється виключно за відкритим конкурсом. НАБУ заснувало нову для України посаду – детектива, з метою оперативного та слідчого виконання обов'язків [50].

У Додатку А наведено організаційну структуру НАБУ. Загалом, його інституційна структура – це система центрального та трьох територіальних (Львівське, Одеське та Харківське) управлінь. Говорячи про останні, важливо зауважити, що Законом передбачалися подібні управління у Львові, Хмельницькому, Миколаєві, Мелітополі, Полтаві, Краматорську, Києві. Зміни, внесені пізніше, просто обмежили кількість територіальних управлінь – до семи. Однак, за результатами відповідних ухвал 10 грудня 2015 року та 29 червня 2016 року були засновані поки що Львівське (включає Львівську, Волинську, Закарпатську, Чернівецьку, Тернопільську, Івано-Франківську, Рівненську, Хмельницьку області), Одеське (включає Одеську, Херсонську, Миколаївську, Кіровоградську області) та Харківське управління (включає Харківську, Сумську, Дніпропетровську, Запорізьку області та території Луганської та Донецької областей) [93].

Керівництвом Бюро займається Директор, який призначається рішенням Президента України за результатами конкурсного відбору. Звільнення може відбутися за рішенням більше, ніж третини голосів народних депутатів Верховної Ради. Нині Директором НАБУ виступає Артем Ситник, обраний у 2015 році. Максимальна каденція Директора НАБУ становить 7 років. Директор НАБУ, у свою чергу, призначає та звільняє директорів територіальних управлінь.

Окрім того, до начальницького складу НАБУ входять звання середнього та старшого начальницького складу – лейтенант, старший лейтенант, капітан,

майор, підполковник, полковник, які складають присягу для виконання своїх обов'язків.

До складу НАБУ також входять детективи, які проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування за кримінальними провадженнями БЮРО [93]. Дані працівники НАБУ вважаються державними службовцями [93].

Як зазначено у Звіті НАБУ про роботу за перше півріччя 2019 року, Бюро зустріло багато внутрішніх та зовнішніх викликів, і продовжує і далі з ними стикатися. Показовим для своєї діяльності НАБУ відзначає зростаючу кількість підозрюваних та обвинувачених [40]. Це – дискусійне питання, на нашу думку, оскільки якісна та ефективна робота Бюро мала б мати превентивну дію, не лише інформативну і слідчу. Зростаюча кількість виявлених проявів корупції у державі може свідчити про покращення якості слідчої функції НАБУ, однак, виявлення злочинів не має ефекту карності та застереження для скоєння подібних злочинів у майбутньому.

Переломним моментом для виконання поставлених цілей НАБУ став лютий 2019 року, коли Конституційний Суд України визнав неконституційною статтю 368-2 Кримінального кодексу України, якою передбачалась кримінальна відповідальність за незаконне збагачення [80]. Наслідком стало закриття більше 50 справ, які стосувалися високопосадовців. Це говорить і про недостатність законодавчого врегулювання кримінальної відповідальності та наявність корупції у вищих ланках влади, які подібними діями, схоже, себе захищають.

Про позитивний вплив роботи НАБУ свідчать гучні справи у напрямі протидії корупції у країні. За 2019 – 2020 рр. Бюро досить амбіційно зачепило діяльність таких могутніх суб'єктів на ринку України, як ДП «Укркосмос», ПАТ «Укрзалізниця», ДП «Адміністрація морських портів України», ДП «СпецТехноЕкспорт», ДП «Авіакон», ДП «Укртелефільм», ПАТ «Укрнафта», ОКП «Миколаївоблтеплоенерго», ДСП «Чорнобильський спецкомбінат», ПрАТ «ХК «Енергомережа», ВАТ «Запоріжжяобленерго», ДК

«Укроборонпром», ДП «Електроважмаш», ПАТ «Одеський припортовий завод», Фонд державного майна України (ФДМУ), Нацгвардія України, ДП «Адміністрація морських портів України», НАК «Нафтогаз України», ДП «Морський торговельний порт «Южний» [38-41].

Викриття корупційних схем торкнулося і багатьох високопосадовців – мера Одеси щодо недекларування статків, депутатів Київської та міських рад, экс-командувача Нацгвардії України, судів районних та обласних судів, керівника Служби автодоріг Миколаївщини, працівниці Офісу Президента України, колишнього посадовця Генеральної прокуратури, экс-керівників Нацполіції Одещини, заступника голови Державної архівної служби, керівнику підрозділу ЗСУ на Львівщині, голови Окружного адмінсуду Києва, колишнього директора ДП «Львівський бронетанковий завод», экс-голови правління «ДПЗКУ», экс-першого заступника секретаря РНБО, экс-посадовиці НАЗК, экс-посадовця ГПУ, посадовців Служби зовнішньої розвідки України, экс-міністра екології, голова ДСА та очільника ОАСК, экс-заступник міністра культури, керівника порту «Чорноморськ» [38-41].

Приклади не є вичерпними, однак свідчать про різнонаправленість роботи НАБУ та амбітні цілі протягом 2019-2020 років. Не можна заперечувати гучність та важливість викритих злочинів в органах державної влади та державних підприємствах.

За даними звітів про роботу Бюро 2019 рік відзначився наступом на корупцію на державних підприємствах, насамперед у паливно-енергетичному та оборонно-промисловому комплексах, а також боротьбу із посадовцями вищої ланки, суддями, колишніми народними депутатами, директорами державних підприємств тощо [38-39]. Щодо 2020 року – тенденції залишилися незмінними – до відповідальності притягувалися керівники державних та комунальних підприємств. Найбільше розслідувань стосувалося розкрадання державної власності, викриття судів на отриманні неправомірної вигоди, очищення владної верхівки від корупції [40-41].

Статистично діяльність НАБУ зображена у Таблиці 1.1. Можна відзначити позитивну кількісну динаміку.

Таблиця 1.1.

Розслідування НАБУ за 2019-2020 роки

	2019 I півріччя	2019 II півріччя	2020 I півріччя	2020 II півріччя
Справ відкрито	533	674	406	386
Повідомлень про підозру	69	84	125	76
Обвинувачених	70	76	50	56
Справ, скерованих до суду	32	37	33	38

Джерело: складено автором на основі даних [38-41].

Розглянемо діяльність НАБУ з іншого боку – статистичного. Адже показники свідчать про дуже низьку ефективність Бюро.

Перш за все, проаналізуємо ефективність НАБУ у поверненні збитків державі. Згідно із Звітами про роботу 2019 – 2020 років державній казні за підрахунками слідчих було завдано шкоди на 18,46 млрд грн у 2019 році та 13.46 млрд грн у 2020 році [38-41]. Однак, відшкодовано збитків за провадженнями, які були закінчені, було здійснено на суми у 447,11 млн грн у 2019 році та 1.9 млрд грн у 2020 році [38-41]. Якщо підсумувати та провести найпростіші математичні розрахунки, то стане явною гірка правда – державі було повернуто 7.35 % загальних збитків внаслідок діяльності НАБУ.

Можна було б припустити, що це – непоганий показник, і краще так, аніж нічого. Однак, слід поглянути на інший фінансовий показник – витрати держави на утримання даного органу.

У 2019 році витрати на НАБУ сягали 785.6 млн грн. у 2020 році – 925.13 млн грн [85-86] за даними Державної казначейської служби України.

Зведені дані зображено на Рис. 1.5. Вони дуже виражено свідчать про те, що економічна складова діяльності НАБУ досі себе не виправдала. Хоча показники 2020 року свідчать про певне покращення у діяльності Бюро, та покриття витрат на утримання державою поверненими внаслідок антикорупційних справ коштами у бюджет України. Разом з тим, враховуючи той об'єм роботи, який зараз лежить на НАБУ, а також, однозначний запит суспільства на ефективну антикорупційну політику потрібно, на думку автора, збільшувати чисельний склад цього органу, особливо частки детективів, які безпосередньо задіяні в “польовій” роботі.

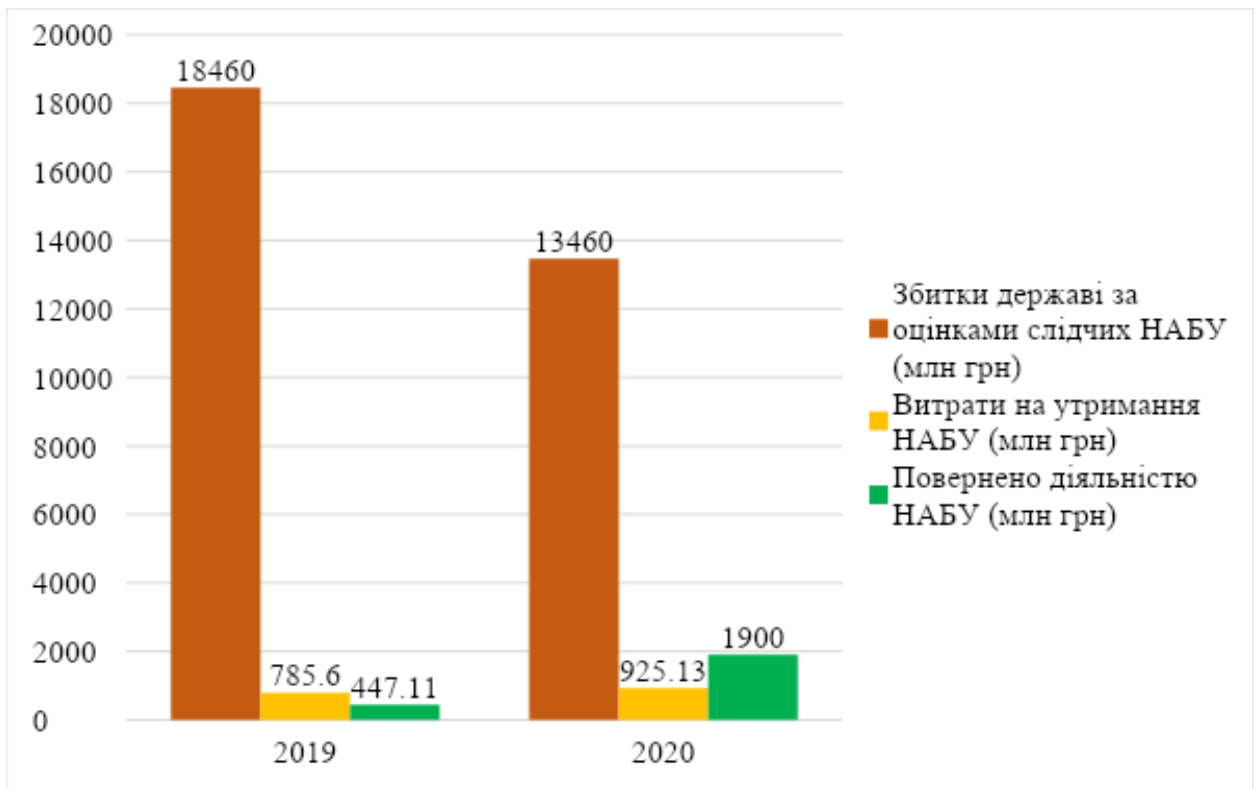

Рис. 1.5. Економічна ефективність діяльності Національного антикорупційного бюро України

Джерело: складено автором на основі [38-41; 85-86].

Цікаво відмітити той факт, що при аналізі звітів НАБУ за 2019 та 2020 роки спостерігається достатньо високий рівень відкритості даних за 2019 рік, і завищеність їх за 2020 рік. Дані, що наводяться у звіті 2020 року не є

загальними, найчастіше вони розбиті за галузями, підприємствами, однак, кумулятивного показника немає. Описові показники на початку звіту 2020 року програють за кількістю та зрозумілістю показникам у звіті 2019 року. Вважаємо це також негативною характеристикою діяльності Бюро, та зниженням рівня прозорості його діяльності.

Довіру до діяльності Національного антикорупційного бюро України підриває і факт внесення голови Артема Ситника до реєстру осіб, які здійснили корупційні чи пов'язані із корупцією правопорушення (Рис. 1.6.) [35].

<p>П.І.Б. на час скоєння правопорушення: Ситник Артем Сергійович</p> <p>Стаття, відповідно до якої особу притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: ч. 1 ст. 172-5 КУпАП. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків</p>	<p>Місце роботи на час вчинення корупційного правопорушення: Національне антикорупційне бюро України</p> <p>Посада на час вчинення корупційного правопорушення: Директор</p>	<p>Склад корупційного правопорушення: Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків</p>
<p>№ 1</p> <p>Версія для друку ^ Менше інформації</p>		
<p>Суть задоволення позовних вимог: Визнано винним у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-5 КУпАП. Накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 200 (двохсот) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що складає 3400 (три тисячі чотириста) грн. 00 коп. з конфіскацією подарунків в дохід держави.</p> <p>Сфера діяльності на час скоєння правопорушення: Державна служба</p>	<p>Дата набрання законної сили судовим рішенням про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення: 13.12.2019</p> <p>Номер судової справи: 572/2133/19</p> <p>Дата судового рішення: 13.12.2019</p> <p>Номер судового рішення: 86363442</p> <p>Найменування суду, який ухвалив (постановив) судові рішення про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення: Рівненський апеляційний суд</p>	

Рис. 1.6. Витяг з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [35].

Справа є суперечливою. Генпрокуратурою щодо Артема Ситника були складені адміністративні протоколи про його відпочинок у мисливському господарстві у Рівненській області, який профінансували інші особи, а директор НАБУ не вказав суму у своїй декларації. А. Ситник не сплатив кошти за свій відпочинок у розмірі 25 тисяч гривень. Незважаючи на розмір суми, однак, навіть сама наявність цієї справи та факту порушення, хоч і незначного, на перший погляд, говорить про те, що корупція не є стороннім явищем і у самому Бюро.

Надзвичайно провальною справою, попри різні трактування та висвітлення у пресі, можна вважати справу «Роттердам+». Її можна оцінювати по-різному, у тому числі і з позитивного боку, через те, що результати дійсно відсутні, однак, сам той факт, що справа такого рівня була розпочата та набула широкого розголосу, вже є свого роду перемогою, про що ми зазначимо далі у роботі. Зупиняючись зараз на критичному аналізі справи, зауважимо, що всередині 2020 року завершився термін досудового розслідування, однак, НАБУ не змогло передати справу до суду. За цілих три з половиною років Бюро не змогло довести завдання формулою збитків. Особливо сумним є те, що НАБУ не визнає своєї відповідальності і невдачі [66], виправдовуючись відсутністю відповідей на запити про міжнародну правову допомогу (які датуються ще 2018 та 2019 роками). За оцінками активістів, які особливо уважно вивчали справу, на розслідування було витрачено 96 млн грн. [65].

Говорячи про довіру до НАБУ, доречним буде зазначити про оцінку громадянами України діяльності даного органу.

Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року [72] показує, що у бік Національного антикорупційного бюро України висловлюється недовіра, однією із найчастіших (державним апаратом України, загалом судовою системою, комерційними банками, місцевими судами, політичними партіями, Прокуратурою та іншими антикорупційними органами). 65% опитаних за даним дослідженням не довіряє НАБУ [71]. Таке ж саме дослідження з 7 по 14 лютого 2019 року показує, що Національному антикорупційному бюро України не довіряють 64% громадян [84]. Для того, аби порівняти показники і зрозуміти тенденції динаміки зміни ставлення громадян до діяльності НАБУ, ми проаналізували також результати Дослідження проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 5 по 9 березня 2021 року [72]. Проте результати є невтішними – рівень недовіри зріс і становить нині 70% [72].

Щоб уникнути суб'єктивної точки зору, автором були проаналізовані подібного роду дослідження, проведені Центром «Соціальний моніторинг»

всеукраїнського омнібуса (опитування громадської думки). В антирейтингу українців Національне антикорупційне бюро України отримало недовіру від 71.9% опитуваних у 2021 році, 69% - у 2020 році, 67% - у 2019 році [82].

Цікаво також відмітити і те, що до 2018 року НАБУ на офіційному сайті наводило результати різних опитувань громадян України щодо оцінки діяльності антикорупційних органів, однак дані за 2019-2020 відсутні. Це може свідчити про небажання органу визнавати регресивну динаміку у сприйнятті населенням діяльності НАБУ, порівняно з першими роками його функціонування та очікуваннями, що покладалися населенням після його створення.

Як відзначають Франклін Де Вріз (Вестмінстерський фонд демократії) та Лука Глушац (Інститут філософії та соціальної теорії) успіх НАБУ постійно стикається з однією перешкодою – відсутністю належним чином функціонуючої судової системи для розгляду її справ. До квітня 2020 року НАБУ у співпраці з САП розпочало 892 досудових розслідування у справах про корупцію високого рівня, у тому числі щодо громадських діячів України. Однак рівень засудженості у цих справах залишається дуже низьким – 38 випадків. За даними Європейської комісії, переважна більшість справ блокується у звичайних судах України. Наразі жоден високопоставлений чиновник не був засуджений за корупцію [11].

Створення НАБУ стало одним із найважливіших кроків у боротьбі з вкоренілою корупцією в Україні. Суворі процедури відбору персоналу та зусилля громадянського суспільства, що підтримуються міжнародними партнерами, щоб забезпечити його інституційну незалежність, дозволили створити агентство іншої суті у порівнянні з рештою органів правоохоронної системи. Проте це не означає, що з НАБУ не було скандалів та звинувачень. Деякі приклади спонукають до думки, що критика у бік Бюро є перебільшеною і лише інструментом супротиву корупціонерів у різних органах і на різних рівнях влади. Однак, інші приклади, попри уся надію, не залишають жодної можливості для сумнівів.

Досвід останніх років показав, що в українській системі на сучасному етапі розвитку набагато простіше і ефективніше зменшити простір для корупційних дій, ніж стримувати корупцію, караючи корупціонерів [12, с. 34]. Культура корупції та негативне сприйняття громадськістю зусиль держави щодо її вирішення може почати змінюватися лише тоді, коли чиновники високого рівня будуть засуджені за корупцію, і це стане резонансною подією та початком реальних змін.

Європейська інтеграція, безумовно, може допомогти у цих зусиллях, оскільки перспектива членства може пришвидшити деякі законодавчі та інституційні процеси. Однак зусилля щодо боротьби з корупцією стосуються не лише прийняття законів чи створення інституцій, вони здебільшого стосуються ефективної реалізації прийнятих реформ, як стверджує GRECO [15]. Таким чином, надзвичайно важливо, щоб новостворені законодавчі та інші заходи були належним чином реалізовані. З огляду на нещодавнє запровадження відповідного законодавства, попереду у НАБУ – значна робота.

1.3. Спеціалізована антикорупційна прокуратора, як окремий структурний підрозділ Офісу Генерального прокурора.

Система антикорупційної політики не може функціонувати ефективно без усіх складових інституціонального механізму – спеціально уповноважених органів для запобігання корупції, встановлення її фактів, розслідування, викриття, а головне – притягнення до відповідальності винних. Одним із складових органів цієї системи є Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), що як і НАЗК, була створена за вимогою ЄС, як одна з умов безвізу та Угоди про Асоціацію. До речі, досвід подібних органів є у таких країнах як Австрія, Іспанія, Італія, Німеччина, Румунія, Швеція тощо [54, с. 63].

САП є самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури за ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» [8], однак фактично, є незалежним відокремленим підрозділом. Цікаво, що навіть територіально органи САП відділені від прокуратури та частіше є сусідами НАБУ. Що є

характерним для САП – окрема кадрова політика, оскільки до рядів САП відбираються особи за особливим відкритим конкурсом. Повноваження Генерального прокурора України є обмеженими щодо функціонування та управління САП – регулювання здійснюється за погодженням із керівництвом самого САП (ч. 8 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» [8]). Наведені особливі умови існування САП є основою незалежності та неупередженості у функціонуванні органу. З іншого боку, не зайвим відмітити і підвищену ризиковість такого рівня незалежності та відокремленості. Також у науковій літературі зустрічається думка, що відрив САП від інших органів прокуратури негативно впливає на єдність системи [87], однак, вважаємо даний аргумент несуттєвим.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура була створена із метою «виконання функцій прокуратури у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень корупційної спрямованості, представництво інтересів держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов’язаних із корупційними або пов’язаними з корупцією правопорушеннями» [4].

Виходячи із еволюції, зумовленої Революцією гідності, функцій, завдань, зрозуміло, що САП функціонує невідривно від НАБУ, адже саме для забезпечення функціонування Бюро і було створено даний орган. Однак, тут можна погодитися із критикою на адресу САП [54, с. 66]. Дана модель функціонування не є ідеальною – можна констатувати відірваний зв'язок із іншими органами у сфері протидії корупції, відсутню реалізацію публічного обвинувачення у ВАКС, поставити під сумнів незалежність САП від НАБУ, тощо.

Досить цікавим фактом діяльності САП є звільнення з посади керівника Назара Холодницького у 2020 році за 3 місяці до закінчення його 5-річної каденції. Своїм звільненням экс-голова викликав дуже багато питань та підозр щодо можливого тиску. Даному звільненню передував конфлікт САП із генпрокуроркою Іриною Венедіктовою через заяву останньої у неналежному виконанні обов’язків керівництвом САП. Цікавою є думка щодо даної

ситуації керівниці юридичного департаменту Transparency International Україна Катерина Риженко. Вона припустила, що за 2019, а особливо – за 2020 рік, САП почала показувати хороші результати роботи, що характеризувалося ефективною співпрацею із НАБУ, початком обвинувальних вироків у ВАКС [67]. Зокрема, у даному контексті можна зауважити про такі гучні справи 2020 року, як закриття справи екс міністра екології часів Віктора Януковича Миколи Злочевського щодо хабаря у 5 млн дол. США, справу суддів Окружного адміністративного суду міста Києва. Посилений тиск на НАБУ міг спричинити звільнення її керівника.

Поряд із досягненням доцільним буде для балансу зауважити і про промахи у роботі САП за 2019 – 2020 роки.

Відповідно до аналізу Центру протидії корупції, справа Олега Татарова заслуговує уваги. На початку грудня 2020 року за даними слідства було встановлено факт передачі хабаря (паркомісце за 250 тисяч гривень) заступнику директора криміналістичної установи МВС Костянтину Дубоносу. Окрім того, до списку підозрюваних потрапив Олег Татаров. Однак, на моменті обвинувачення генпрокурорка САП Венедіктова змінила групу прокурорів, а процес висування підозри був затягнений. Окрім того, справу незаконно було передано до СБУ, хоча є заборонено Кримінальним процесуальним кодексом [81].

Однією із найрезонансніших справ САП за всю історію її існування була справа «Роттердам+». Вона характеризує надзвичайно глибокий рівень корупції у країні, її проникність у всі ланки влади. Справу почали розслідувати на початку 2017 року. Суть полягає у тому, що вище керівництво «ДТЕК» у 2015 році впливали на керівництво Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг з метою затвердження формули «Роттердам+» – включення до тарифу на електроенергію витрат на доставку вугілля з Європи, якої не мало місця взагалі [81]. Сумарно збитки були оцінені у 18,87 млрд грн. попри декілька спроб протягом 2017 – 2019 років закрити справу, у 2020 році її вдалося

поновити, більше того – була подана скарга до Апеляційної палати ВАКС [81].

1.4. Судова роль у боротьбі з корупцією через огляд діяльності Вищого антикорупційного суду.

Завершенням заснування повноцінної системи антикорупційної політики, логічно, став початок роботи Вищого антикорупційного суду України (ВАКС). Якщо зобразити структурно, то розмежування функцій між усіма проаналізованими інституціями виглядатиме як на Рис. 1.7.

АНТИКОРУПЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА В УКРАЇНІ

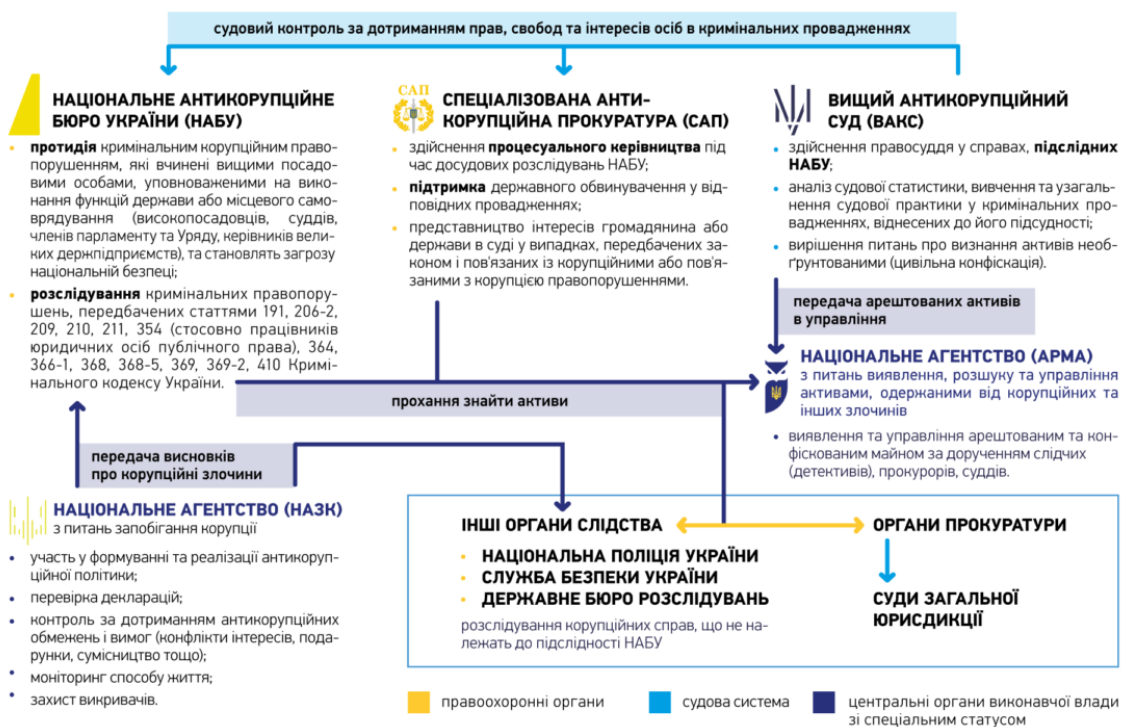

Рис. 1.7. Антикорупційна інфраструктура в Україні [19].

Говорячи про власне ВАКС, даний орган, як і попередні, було створено на хвилі громадських обурень та вимог міжнародної спільноти, проте аж у 2019 році. Існування даного органу було не лише вимогою ЄС, а і МВФ.

За даними офіційної сторінки даної інституції, основним завданням є правосудна функція відповідно до чинного законодавства та процедур судочинства «з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим

розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства»[30]. Функціонально ВАКС може бути як судом першої, так і апеляційної інстанцій. Переважна більшість справ, які розглядаються ВАКС, направляються після досудового розслідування НАБУ та САП за напрямками, підсумованими на Рис. 1.8. Та для нас дана інформація несе цінність для аналізу стану виконання своїх функцій органом, адже орган створювався для підвищення рівня довіри громадськості як до незалежного та професійного органу з неупередженими та незалежними судьями, що б гарантували дотримання правничих засад.

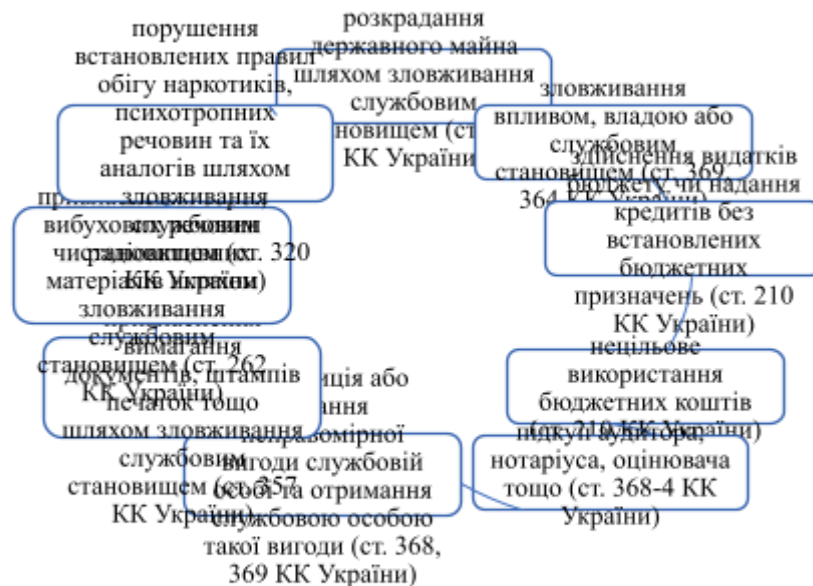

Рис. 1.8. Справи, які розглядає ВАКС [33, с. 3].

Якщо аналізувати існуючі науково-публіцистичні джерела, то у загальному, надається схвальна оцінка діяльності ВАКС [13; 23; 83; 89]. Зокрема, відзначається його незалежність та ефективність як антикорупційної інституції, професіональних суддів. Відразу зауважимо і критику – із 300 взятих справ до розгляду, лише 16 отримали вирок, а це – лише 5,33% - небагато. Окрім того, із винесених вироків жоден не стосується найвищого рівня корупціонерів, тобто справи здебільшого можна відзначити як оперативні, однак, не максимально ефективні. Більше того, можна констатувати факти скасування Судом арешту щодо топ-корупціонерів. Тому поки що зарано говорити про виправдання надій, покладених на даний інститут, однак, заданий напрям вважаємо вірним.

Оцінювати ВАКС, із трохи більшою, ніж 2-річною історією функціонування, видається дещо складнішим завданням, ніж аналіз діяльності НАБУ, НАЗК та САП. Адже, інституція лише почала роботу і багато проблем пов'язані із технічними моментами або ненапрацьованістю. Більше того, такі проблеми відзначають і західні джерела.

Оцінювати показники діяльності ВАКС можна було б через порівняння їх із подібними справами судів до появи Антикорупційного суду, однак, це буде завчасно вигравне для ВАКС порівняння, адже його було створено на фундаменті повністю прогнилого судового устрою України.

Поважною думкою вважаємо оцінку Катерини Риженко, керівниця юридичного відділу Transparency International Ukraine. Вона зазначає, що ВАКС за 2 роки своєї роботи кількісно і якісно позитивно вплинув на розгляд корупційних проваджень в Україні [83]. Опираючись на її здорову критику, підсумуємо процесуальні та процедурні аспекти роботи суду. По-перше, це невелика частка процесуальних та процедурних порушень у роботі ВАКС – близько 10% [83] (недотримання «розумних» строків судового розгляду, не залучення усіх учасників справ, не витримування дресс-коду суддями, процедурність засідань, перенесення засідань, неявка, недостатній рівень інформування суспільства про процесуальні та процедурні зміни у роботі

суду, тощо). По-друге, вибірковість справ. Суд найчастіше звертають увагу на випадки привласнення чи заволодіння чужим майном через зловживання службовим становищем, зловживання владою, отримання неправомірної вигоди службовою особою. Однак, було підмічено і те, що ВАКС уникає справ щодо викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, видання суперечливих нормативно-правових актів, тощо [83].

Цікавими до розгляду є і оцінка діяльності колишнього члена Автомайдану та діючого юриста Центру протидії корупції – Вадима Валько. Загалом, він оцінює діяльність ВАКС досить позитивно [23-24]. В. Валько, зокрема, порівнює ситуацію до і після створення ВАКС і відзначає, що попри так само «затримку» корупціонерів, раніше справи до суду не доходили, чого не можна сказати про частину справ ВАКС [24].

Відмітними є справи щодо засудження до 5 років з конфіскацією майна за хабар у 2,5 тисячі доларів колишнього судді Малиновського райсуду Одеси Анатолія Целуха, 9 років з конфіскацією майна та спецконфіскацією за 570 тисяч грн хабара судді Господарського суду Одеської області Павла Меденцева, 2 роки за обіцянку вплинути на іншого суддю за 30 тисяч грн судді Апеляційного суду Черкаської області Володимира Пономаренко, 6 років з конфіскацією майна за два хабарі по 10 тисяч грн судді із Рахова Івана Тулика, 3,5 роки за обіцянку допомогти із закриттям кримінальної справи за 10 тисяч доларів судді Жовтневого суду Дніпра Вадима Галічого, 5 років з конфіскацією майна за хабар у 15 тисяч грн судді Міжгірського районного суду Закарпаття Антона Гайдур, тощо. Хоча, дивлячись на суми та ранги суддів, неважко припустити, що справи, в основному, обертаються навколо середньої ланки корупціонерів.

Проте, одна справа помітно вирізняється серед інших – це справа розкрадання майже 100 млн грн ПАТ «Укрзалізниця» у результаті закупівлі пального за завищеними цінами. Загалом справа була розпочата слідством НАБУ у 2017 році. Наразі вже відбулося призначення судового розгляду у

межах спеціального судового провадження. Проте вже зараз із справою пов'язано багато скандалів, зокрема, щодо втручання у діяльність суддів [21; 91].

Порівнювати показники діяльності ВАКС за 2019-2020 роки складно, адже суд функціонує з вересня 2019 року. Однак, все рівно наведемо їх без фактичного порівняння. У 2019 році до ВАКС надійшло 3835 справ і матеріалів, у 2020 році – 11336 справ і матеріалів [18, с. 3].

Порівняти можна показник закінчення кримінальних проваджень ВАКС. У 2019 році він становив 88% (3368 звернень), а у 2020 році, за рахунок закриття деяких справ 2019 року, – 101,27% (11006 звернень) [18, с. 4]. Їх класифікація за видами порушень зображена на Рис. 1.9. Як можемо побачити, суттєвої зміни за процентним відношенням не відбулося, що говорить про неопрацьованість злочинів проти правосуддя, проти державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів, тощо [18].

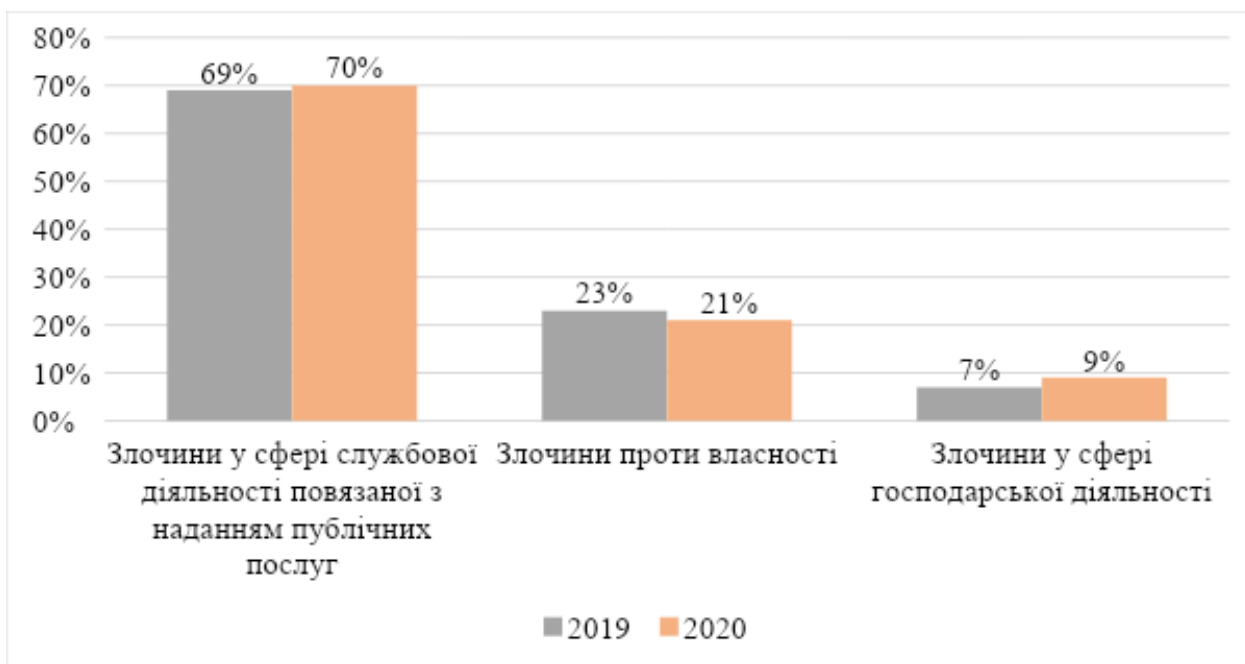

Рис. 1.9. Кримінальні провадження ВАКС за видами кримінальних правопорушень [18, с. 6].

Загалом показники ВАКС говорять про завантаженість роботи суду, його стабільність та системність, дещо невелику інтенсивність, однак, позитивну динаміку розвитку.

Традиційно за логікою даного дослідження пропонуємо оцінити і ставлення населення України за результатами опитувань.

Відповідно до опитування Центру Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року, Антикорупційному суду не довіряє 64% населення [71]. Що на 2% більше, ніж у 2019 році (62%) [84]. Результати ще більше невтішні у 2021 році – 73% громадян не довіряють ВАКС [72].

Аналізувати витрати бюджету на функціонування ВАКС вважаємо недоречним, оскільки часовий період існування у 2019 та 2020 значно відрізняються. Зазначимо лише, що на утримання ВАКС було виділено 247,2 млн грн, а протягом січня-березня 2020 року – 60,3 млн грн [85-86].

Як невеликий підсумок щодо діяльності антикорупційних органів в Україні пропонується оцінка індексу сприйняття корупції, розрахованого Transparency International Ukraine – антикорупційної організації, заснованої ексдиректором Світового банку. Аби бути більш точними у своїх висновках, ми розширили період, та проаналізували показники з 2015 року (Рис. 1.10).

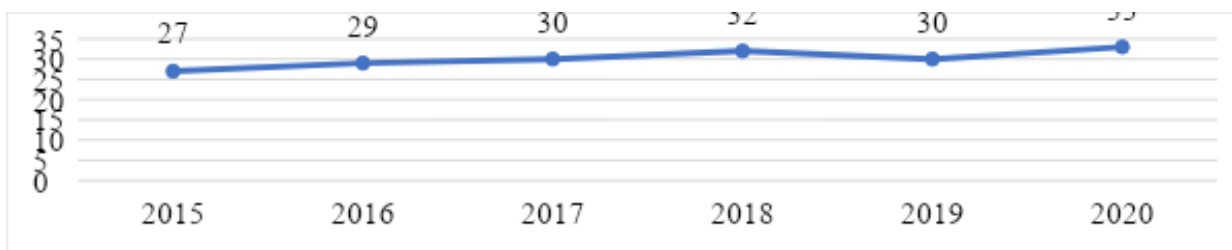

Рис. 1.10. Індекс сприйняття корупції в Україні за 2015 – 2020 роки

Джерело: Складено автором на основі [44-49].

Показники України в Індексі сприйняття корупції мають позитивну динаміку зміни, однак, за 5 років зміна у 6 пунктів – це надзвичайно повільний темп. Ми незмінно перебуваємо поряд із Єгиптом, Сьєрра-Леоне, Сьєрра-Леоне та Замбією у рейтингу.

У 2020 році лідерами списку залишаються Нова Зеландія, Данія, Фінляндія, разом із Сінгапуром, Швецією та Швейцарією [49].

Аналізуючи склад показника, за даними Transparency International Ukraine найбільшої зміни у 2020 році зазнали дані Global Insight Country Risk Ratings, що досліджує ризики зіткнення у країні з хабарництвом чи іншими проявами корупції на практиці ведення бізнесу [49]. Індекс сприйняття корупції носить накопичувальний характер, тому фактичні покращення / погіршення по країні можуть відобразитися в рейтингу навіть через кілька років. Так, показники 2020 року ідентифікують позитивні зміни, які мали місце в Україні протягом останніх двох років.

На старті антикорупційної реформи у 2014 році Україна посідала 142 сходинку зі 26 балами зі 100 можливих серед 175 країн світу, розташувавшись між Угандою та Коморськими островами.

Прийняття антикорупційних законопроектів, заснування перших антикорупційних органів, збільшення кількості викривачів корупції та незалежний інформаційний потік на антикорупційну тематику у ЗМІ отримали позитивну оцінку міжнародних експертів. Однак, у підсумку, CPI-2015 України поліпшився лише на 1 бал і став 27. В глобальному рейтингу наша країна покращила свій результат на 12 кроків і зайняла 130 місце серед 168 країн разом з Камеруном, Іраном, Непалом, Нікарагуа та Парагваєм. Такий результат став наслідком присутності корупційної складової у взаємовідносинах владу та бізнесу: зростання корупції у комунальному секторі для промисловості, щорічних податкових відрахувань. Основними борцями проти корупції залишалися неурядові громадські організації (НУО), журналісти-розслідувачі, викривачі корупції. Саме завдяки їх наполегливості, відсутності страху та жаги до справедливості кримінальні справи проти чиновників-корупціонерів направлялися до суду й були під пильною увагою до оголошення вердиктів.

CPI-2016 продемонстрував відсутність великого прогресу у викоріненні корупції: Україна покращила свій результат на 2 бали, але з 29 балами опустилася на 1 сходинку, посівши 131 місце серед 176 країн разом з Казахстаном, Непалом та Іраном. Позитивними зрушеннями, які відмітили

експерти, стали перші розслідування НАБУ, залучення громадськості до реалізації антикорупційної реформи, зниження рівня корупції в органах виконавчої влади та Національній поліції. В економічній сфері позитивну відзнаку отримав запуск системи ProZorro. На зниження загальної оцінки вплинули слабкість інституцій, покликані забезпечити верховенство права, та корупційні схеми у сфері публічних фінансів, а також гальмування розслідування справ «великої корупції» Президента В. Януковича та його найближчих соратників.

CPI-2017 покращився на 1 бал, склавши 30 балів. У глобальному рейтингу Україна повернула собі 130 місце серед 180 країн і розташувалася на одному щаблі зі С'єрра-Леоне, М'янмою та Іраном. Прогресом було відзначено активізацію слідчих дій НАБУ і САП та передачу перших справ до суду; зниження рівня корупції в Національній поліції. Схвальної оцінки отримало функціонування реєстру електронних декларацій держслужбовців. Тепер у вільному доступі знаходилася інформація про статки політиків і топ-чиновників, в тому числі Президента України. В економічній сфері знов відзначили сервіс ProZorro, але вже як результат його річного функціонування, реформування ринку природного газу, запуск процедури автоматичного повернення ПДВ. Схвалення також отримало зниження кількості випадків вимагання хабарів у бізнесу. Попри ці здобутки негативними явищами залишалися низький рівень довіри в суспільстві до українських судів і прокуратури. Не отримали схвальної реакції й законодавчі ініціативи парламенту України, які зазіхали на незалежність та неупередженість новостворених антикорупційних інституцій. Всупереч обіцянкам влади електронне декларування лишилося обов'язковим для НУО та приватних компаній, що надавали їм послуги. Були зареєстровані законодавчі ініціативи, які могли вплинути на прозорість діяльності системи ProZorro [43].

В 2018 році Україна покращує свій рейтинг на 10 сходинок і займає 120 щабель з показником у 32 бали серед 180 країн світу. Малі, Малаві та Ліберія

склали компанію нашій країні. Позитивні зрушення забезпечив процес поліпшення взаємодії влади і бізнесу: процедура автоматичного відшкодування ПДВ, розширення сфери застосування сервісу ProZorro і DoZorro, відкриття Офісу бізнес-омбудсмена України. Проте планований запуск Вищого антикорупційного суду був відтермінований на рік, що негативно вплинуло на рейтинг. Не надало позитиву також позбавлення НАБУ права на автономне прослуховування і зміни до законодавства, відомі як «правки Лозового». Експерти відзначили наявність тиску на НУО і відповідні кримінальні переслідування останніх. Утисків і залякування зазнали активістів, які боролися з корупцією. Негативно оцінювався брак політичної волі для перезапуску дискредитованого НАЗК. В повноваженнях СБУ та Нацполіції так і залишилася боротьба з економічними злочинами, Служба фінансових розслідувань так і не була створена.

За показниками CPI-2019 Україна отримала 30 балів і перемістилася на 126 сходинку в глобальному рейтингу, розділивши її з Киргизстаном, Азербайджаном і Джибуті [43]. За оцінками експертів, 2019 рік відзначився згортанням реформ, в тому числі й антикорупційної. Зросли ризики для бізнесу й масштаби корупційних схем. Негативного впливу додали відкладання перезапуску НАЗК і низькі темпи реформування органів правопорядку; невдала судова реформа [43].

Україна за індексом CPI-2020 отримала 33 бали і посіла 117 місце серед 180 країн. Найближчими сусідами стали Непалом, Єгиптом, Есватіні (колишнім Свазилендом), Сьєрра-Леоне і Замбією [49]. Поліпшення позицій України стало можливим завдяки запуску ВАКС з відповідною підсудністю і перезапуску НАЗК. Завдяки цьому нарешті замкнувся ланцюжок у створенні повноцінної антикорупційної інфраструктури в Україні. Так само на позитивних результатах України у 2020 році відбулися антикорупційні зміни, впроваджені під час «турборежиму» Верховної Ради IX скликання. Але за останній рік у країні вималювалися ризики, які можуть суттєво відкинути нас назад у сфері подолання корупції [43].

Розділ 2. Фактори, які обумовлюють ефективність та неефективність функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні.

З самого початку створення та розбудови антикорупційної інфраструктури було очевидним, що для ефективності функціонування антикорупційних інституцій не можливо обмежитись тільки оновленням законодавчої бази, чи роботою на сто відсотків одного з органів, який входить в таку інфраструктуру. Відсутність взаємодії та автоматизованої системи співпраці між усіма інституціями, що є об'єктом нашого дослідження, призвело до відсутності системної роботи та неможливості виконувати повноцінно функції, що покладено на кожний з цих органів.

Оцінити ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій є не простою темою та досі мало дослідженою. В науковому середовищі немає єдиної методології, як б дозволила застосувати міжнародний досвід, оскільки кожна країна, її законодавство, політична та економічна ситуація є специфічною та унікальною.

Формування факторів ефективності ґрунтуються на:

- Конвенції ООН та Ради Європи з боротьби проти корупції [97], які виділяють такі критерії ефективності спеціалізованих антикорупційних інституцій, як: незалежність, спеціалізація, належна професійна підготовка й адекватні ресурси;

- методології Transparency International, відповідно до якої має такі індикатори оцінки: спроможність (ресурси та незалежність), управління (прозорість, підзвітність та доброчесність), співпраця кожної інституції з державними та недержавними акторами [103];

- проведеному дослідженні організації економічного співробітництва і розвитку (OECD), яка виділяє такі критерії: незалежність, спеціалізація, ресурси повноваження [106].

То ж, в рамках написання автором роботи, за мету якої було поставлено проаналізувати та виокремити фактори, які обумовлюють ефективність та неефективність функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій

в Україні, надаємо роз'яснення по шести факторам, з якими ми надалі будемо працювати та визначати показники, за якими може бути здійснено оцінку ефективності та неефективності спеціалізованих антикорупційних інституцій.

1. Правовий статус

Діяльність спеціалізованих антикорупційних інституцій має регулюватись законом та корелюватися з загальною правовою системою країни, та не суперечити іншим нормативно-правовим актам, якими керуються органи, що формують загальнодержавну політику. Юридичний фундамент існування та регулювання діяльності антикорупційних органів має закладатися виключно в чітко виписаних пунктах в законі, та має виключати можливість прийняття інших підзаконних актів на рівні Офісу Президента України, КАБМІНу, що в подальшому мало б маневри для тиску на орган.

Показники для оцінки факторів:

- достатність нормативно-правових актів, які регулюють статус та діяльність;
- законодавчі прогалини, колізії, якщо такі наявні.

2. Інституційна спроможність.

При визначенні інституційної спроможності в першу чергу слід звернути увагу на автономність або незалежність, а саме в частині фінансування органу міжнародною організацією та/або іншим державним органом. Механізм розподілу та прийняття бюджету має бути юридично підкріплений, з метою уникнення в майбутньому свавілля зі сторони політичної еліти. Є також важливим прийняття внутрішніх положень, які б регулювали чітку підзвітність, відсутність дублювань повноважень та порядок призначення/звільнення з посади керівника. Мати прозору та чітко визначену вертикальну та горизонтальну структуру органу, у тому числі підпорядкованість в ній. Чітко прописані правила підбору кадрів, надає можливість антикорупційним інституціям задекларувати себе як прозору та незалежну структуру, яка може надати гарантії. Чітко визначений порядок та прозорість у взаємодії з іншими державними та не державними органами, в першу чергу органами фінансового контролю, правоохоронними та Урядом.

Розглядаючи критерій незалежності, який є одним з чинників інституційної спроможності, слід зазначити, що державні органи не можуть бути повною мірою автономними, і на даному етапі дуже важливо побудувати всім зрозумілу систему підзвітності як і для суспільства, так і для інших контролюючих (владі), зберігаючи свою демократичну форму правління. Підзвітність це є основа дотримання основних принципів верховенства права та міжнародного законодавства прав людини.

Пояснювальна доповідь до Кримінальної конвенції про боротьбу проти корупції зазначає, що “незалежність спеціалізованих органів з боротьби проти корупції не повинна бути абсолютною. У дійсності, їхня діяльність має, по можливості, бути інтегрована і здійснюватися у співпраці з органами поліції, виконавчої влади і прокуратури. Рівень незалежності цих органів має бути достатнім для належного виконання ними своїх функцій”[106].

Важливим правилом для закорінення своєї інституційної спроможності є укріплення та взаємодоповнення таких факторів як незалежність та підзвітність, що в майбутньому надасть підтримку зі сторони громадянського суспільства, міжнародних партнерів та приватного сектору.

Жодна антикорупційна інституція не може працювати окремо, бо ефективність органу залежить від загальної діяльності, поступових кроків, і інших державних установ. У разі, якщо одна з інституцій має критерії неефективності, то скоріш за все антикорупційний орган, що має найкращі показники по ефективності не буде здатний вирішити всі задачі держави, які покликані на подолання корупції.

Показники для оцінки факторів:

- наявність висококваліфікованих кадрів (сформований та укомплектований штатний розпис);
- достатність фінансового ресурсу для повноцінного функціонування;
- наявність чіткої структури із зазначенням функціональності, підпорядкованості та підзвітності.

3. Політична незалежність

Наявність повної автономії, якщо інше не визначено законодавством є суттєвим кроком до збереження політичної незалежності. Її можна оцінити за показником рівня вплива/тиску влади (політичних еліт) зі сторони Офісу Президента України, Уряду, тощо на функціонування та прийняття рішень того чи іншого антикорупційного органу.

Показники для оцінки факторів:

- плинність кадрів керівництва вищої ланки;
- розмежування коштів інституції і державних фінансів;
- незалежність керівництва інституції від Президента та інших виконавчих органів влади.

4. Прозорість, відкритість та громадський контроль

Декларування прозорості та відкритості антикорупційними органами не полягає лише в спільній роботі одним з одним, а й в підтримці із сторони громадськості та наданих інструментів зі сторони органу для можливості здійснення контролю. Відповідно до рекомендацій, що закладені в міжнародних договорах одним з найперших пунктів є вибудова співпраці з громадським сектором, де функціонування без чітко інституціоналізованих каналів співпраці неможливе.

Показники для оцінки факторів:

- достатність комунікацій з громадськістю;
- наявність інструментів, що декларують прозорість та відкритість;
- повноцінна та регулярна звітність про діяльність у відкритих джерелах;
- наявність та ефективність роботи громадських рад при відповідних інституціях.

5. Результативність роботи.

Звітність антикорупційних органів України говорить про досить багато успіхів у напрямі боротьбі з корупцією. Викриття гучних випадків, тією чи іншою мірою, сприяє покращенню ситуації у державі, реформує свідомість нації та, сподіваємося, має превентивну функцію у найближчій перспективі.

Для того, аби зрозуміти масштаби завданих державі збитків, мало поглянути на загальні цифри. Якщо брати конкретні справи окремо, важко усвідомити навіть масштаби трагедії.

Показники для оцінки факторів:

- продуктивність. Кількість справ, що було розглянуто та доведено до кінцевого результату;
- частка проєктів документів, оформлених з порушенням встановлених вимог.

6. Рівень довіри.

З перших днів роботи новостворені органи антикорупційної системи України отримували підвищену увагу громадськості, журналістів, міжнародних партнерів. Не зайвим буде зазначити і те, що рівень очікувань і довіри був даний у кредит надзвичайно високий.

Показники для оцінки факторів:

- рівень довіри серед експертів, представників ЗМІ;
- рівень довіри в суспільстві.

Розділ 3. Порівняльний аналіз факторів, які обумовлюють ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні та рекомендації щодо покращення антикорупційної інфраструктури.

3.1. Визначення показників по кожному з факторів, які обумовлюють ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій

В першому розділі роботи автора було розглянуто як і основний статус діяльності, так і результати практичної діяльності спеціалізованих антикорупційних органів за період 2019-2020 років. У другому розділі було визначено шість основних факторів, що обумовлюють ефективність та неефективність роботи антикорупційних інституцій.

Різні науковці намагаються прив'язати оцінку ефективності антикорупційного органу до рівня корупції в країні, і ці висновки на мою думку є хибними.

Беручи за основу Індекс сприйняття корупції Трансперенсі Інтернешнл для визначення рівня корупції, а з іншої сторони Світовий банк, який розробив всім відому Систему оцінки ефективності, можна зазначити, що вони дозволяють надати оцінку ситуації в країні, проте не дозволяють провести оцінку ефективності та неефективності діяльності антикорупційних органів. Оцінити результати діяльності антикорупційних інституцій можливо лише з урахуванням чітко визначених якісних та кількісних показників. Тому, автором було чітко виділено основні фактори, що обумовлюють ефективність та неефективність діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій, які в майбутньому стануть основою для проведення експертного опитування та/або окремої наукової роботи. То ж, нижче розглянемо, що саме автор має на увазі під кожним з цих показників.

Правовий статус

1) достатність нормативно-правових актів, які регулюють статус та діяльність

Даний показник обумовлює наскільки чинне законодавства повністю регулює діяльність органу, матеріально-технічне забезпечення, порядок фінансування та підпорядкування з метою виконання функцій, що покладено на нього.

2) законодавчі прогалини, колізії, якщо такі наявні

Чи немає колізій в законодавстві, яким регулюється функціонування органу з Конституцією України. Аналіз постанов, наказів, розпоряджень,

внутрішніх документів, що додатково регулюють рівень оплати праці кожного з органів, тобто на підставі чого формується структура та штатний розпис.

Короткий аналіз автора (без оцінки фактора)

НАЗК керується Законом України “Про запобігання корупції” від 14.10.2014 №1700-VII [42]. У зв’язку зі зміною керівництва та структурою, було внесено зміни до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізм запобігання корупції» від 02.10.2019 №140-IX [5] здійснено фактичне перезавантаження органу. В даному законі передбачений широкий спектр гарантій незалежності та розмежовані повноваження органу, проте залишається питання щодо незалежності керівництва.

Позитивним кроком антикорупційного апарату України стало наближення вітчизняного антикорупційного законодавства до міжнародних стандартів. Позитивним моментом для діяльності НАЗК стало прийняття наприкінці 2020 року Верховною Радою України законів, що відновили роботу Агентства. Завдяки цьому впровадження Антикорупційної стратегії у поточному 2021 році відбулося за планом.

GRECO вітає новий Закон про перезавантаження НАЗК, який був прийнятий і набув чинності у жовтні 2019 року. Він спрямований на забезпечення більш оперативних протоколів роботи для НАЗК шляхом встановлення, серед іншого, прямого доступу до державних реєстрів та автоматизованої перевірки фінансових декларацій.

НАБУ керується Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [55]. НАБУ у 2019 – 2020 роках надав рекомендації щодо більше ніж 50 проєктів законів (законодавчі ініціативи задля вдосконалення процедур спеціального досудового розслідування, конфіскації незаконних активів посадовців, покарання за набуття таких активів, відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення).

Завдяки зусиллям НАБУ були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України [38-41].

Діяльність САП в свою чергу регулюється Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 №1697-VII.

Регулювання діяльності ВАКС визначено Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 № 2447-VIII [62]. Відповідно свою діяльність суд розпочав 5 вересня 2019 року.

Інституційна спроможність

1) наявність висококваліфікованих кадрів (сформований та укомплектований штатний розпис)

Формування запитів на органи щодо надання штатно-посадової всієї установи, з метою оцінювання укомплектації та рівня оплати праці штатним працівникам даного органу відповідно до законодавства, якщо таке передбачено. Аналіз затвердженого кодексу етики та його основних положень. Проведення аналізу внутрішніх нормативно-правових документів органу в частині застосування дисциплінарного стягнення та аналіз порядку. Положення, що передбачають перевірку суддів на доброчесність. Перевірка наявності затвердженого плану навчання.

2) достатність фінансового ресурсу для повноцінного функціонування

Визначення відповідно до законодавства хто є розпорядником коштів, та чи є законодавча можливість додаткового залучення коштів від донорів, міжнародних організацій тощо, та який порядок. Проведення оцінки щодо достатності коштів для виконання своїх функцій (забезпечення матеріально-технічною базою, виплати заробітних плат у повному обсязі, наявність ліцензій на програмне забезпечення установи для доступу до відкритих реєстрів, можливість проведення навчання для підвищення кваліфікації працівників). Аналіз бюджету за 3-5 років та відслідковування динаміки збільшення або зменшення бюджету, та визначення факторів, що спричинили зміни, як в сторону покращення, так і погіршення.

3) наявність чіткої структури із зазначенням функціональності, підпорядкованості та підзвітності

Формування запитів щодо надання положень, посадових інструкцій всіх працівників органу, з метою проведення аудиту щодо спроможності роботи органу за відповідною структурою, підпорядкованістю та розмежуванням повноважень, функцій.

Короткий аналіз автора (без оцінки фактора)

Загалом говорячи про діяльність НАЗК найбільш успішним кроком стало його «перезавантаження» у 2019 році, відповідно до якого, одноосібна модель управління Агентства замінила колегіальну, запровадився конкурсний відбір Голови НАЗК, продумано створення підрозділів внутрішнього контролю, запобігання корупції та перевірки на доброчесність працівників Агентства.

Структура Агентства, що зазначена на офіційному сайті НАЗК складається з Голови, 4 заступників (закріплених за відповідним напрямом роботи), 18 структурних підрозділів, а також 2 окремих головних спеціаліста. В кожному структурному підрозділі передбачені внутрішні під підрозділи [99]. Станом на 31 грудня 2020 року штатна чисельність складала 302 особи, що становить 75% від загальної затвердженої штатної чисельності НАЗК. Серед працівників апарату 294 особи мають вищу освіту, а 5 осіб - базову вищу освіту, з них:

- 186 осіб - юридичну;
- 80 осіб - економічну;
- 31 особа - з державного управління;
- 36 осіб - гуманітарну;
- 33 особи - іншу.

А підвищення професійної компетентності за 2020 рік пройшли 180 працівників НАЗК [95].

Відповідно до Наказу Національного агентства з питань запобігання корупції від 20.03.2020 року №109/20 затверджено Положення про відкритий конкурс для призначення на посади державної служби категорій «Б» та «В» у

Національному агентстві з питань запобігання корупції [92], що надає нам можливість позитивно оцінити кроки органу до чіткого та прозорого відбору кандидатів .

Вперше, після перезавантаження Агентства, перевірки декларацій суддів почалися відбуватися якісно, з можливим застосуванням покарання. Вперше на суддів почали складатися адміністративні протоколи. Навіть попри те, що більшість справ все рівно поки що не отримали належної уваги і розгляду, наявність публічного оголошення про злочини уже саме по собі є позитивним кроком уперед.

За оцінками Групи держав проти корупції (GRECO) Ради Європи також відзначається позитивна динаміка у роботі прокурорів та суддів України. Проте все ще існують загрози незалежності та об'єктивності діяльності цих двох гілок влади. Зокрема, відзначається, що гранично допустимий поріг на подарунки та їх сукупна річна вартість залишаються занадто високими і продовжують бути прив'язаними до шкали прожиткового мінімуму. Незважаючи на те, що деякі роз'яснення щодо прийняття подарунків були розроблені в нормативно-правових актах, все ще потрібні роз'яснення щодо вигод. Рекомендується, що відповідний орган повинен створити спеціальну комісію для оцінки подарунків та прийняття рішення про використання чи зберігання подарунків. Незважаючи на те, що для прокурорів було прийнято деякі роз'яснення, фактичного формулювання на практиці щодо вимоги до звітування бракує як для суддів так і для прокурорів [10, с. 8].

Слід також зазначити про активну роботу в напрямку Антикорупційної просвіти. Основні досягнення за 2020 рік, зображені нижче, відповідно до інформації, що зазначена на офіційному сайті НАЗК [95].

Основні досягнення Управління за рік

- **Організовано прозорий конкурс до Громадської ради при НАЗК** (внесення змін до профільної постанови КМУ; координація роботи з партнерами; забезпечення прозорого голосування; інформаційна підтримка; створення Посібника для Громадської ради). До Громадської ради увійшли представники ключових антикорупційних організацій
- **Організовано серію публічних онлайн-обговорень Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки**
- **Запущено Школу доброчесності НАЗК для громадських активістів.** На перший модуль Школи зареєструвалося понад 550 учасників
- **Оформлено Методичні рекомендації щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції»** стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції у новому форматі: доступною мовою з використанням прикладів, схем та ілюстрацій

Рис. 3.1. Звіт “Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність” [95].

Найважливішим показником залишається фінансова спроможність органу. Відповідно до Закону України “Про Державний бюджет України 2020 рік” (зі змінами) НАЗК визначено головним розпорядником бюджетних коштів та передбачені видатки у розмірі **689 283,1 тис. грн**, за наступними бюджетними програмами:

- КПКВК 6331010 «Керівництво та управління у сфері запобігання корупції» - 405 752, 2 тис. грн
- КПКВК6331020«Фінансування статутної діяльності політичних партій» - 283 530,9 тис. грн [70].

Зокрема, міжнародна співпраця НАБУ відбувається у тісних контактах з Департаментом поліції та прикордонної охорони Естонії, отримана фінансова підтримка Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань Державного департаменту США для навчань щодо використання цифрових доказів, у співпраці з Посольством США, проведені навчання щодо навичок розслідування відмивання коштів та повернення активів [40, с. 44], підтверджена повна відповідність його системи управління заходами протидії корупції вимогам міжнародного стандарту ISO 37001:2016, встановлена співпраця із Вищою школою поліції у

Польщі, підписано Меморандум про взаєморозуміння між НАБУ та Відділом по боротьбі з міжнародною корупцією ФБР США [40, с. 45], проводяться офіційні візити до Центрального антикорупційного бюро та інших державних органів Республіки Польща, почалася співпраця із Великою Британією, Швецією [40, с. 47], за підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні відбувається запровадження міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування eCase MS [41, с. 43].

Політична незалежність

1) плинність кадрів керівництва вищої ланки

Проведення аналізу за останні 5 років, як змінювалися керівники органів, при яких обставинах, з урахуванням політичної ситуації в країні. Є необхідність також по кожному з призначених/звільнених керівників провести взаємозв'язок з керівником органу, що призначає.

2) розмежування коштів інституції і державних фінансів

Важливою оцінкою даного показника є передбачений механізм формування бюджетного запиту самим органом для подальшого врахування при затвердженні Державного бюджету. Можливість залучення додаткових коштів від міжнародних організацій та аналіз можливого впливу/тиску зі сторони Офісу Президента та Уряду в момент формування внутрішнього бюджету органу.

3) незалежність керівництва інституції від Президента та інших виконавчих органів влади

Аналіз порядку призначення/звільнення керівництва органу (закони та накази, що це регулюють)

Прозорість, відкритість та громадський контроль

1) достатність комунікацій з громадськістю

Аналіз внутрішніх документів органу, які регулюють окрему стратегію комунікації з громадськістю.

2) наявність інструментів, що декларують прозорість та відкритість

Проаналізувати законодавство на предмет наявності зобов'язання щодо необхідності звітування перед громадськістю та якими інструментами. Передбачення відкритих громадських слухань та/або онлайн трансляцій засідань. Визначення документів, які підлягають та не підлягають офіційній публікації та чому. Періодичність звітування. Дати оцінку чи є інформація, що передбачена на сайті вичерпною.

3) повноцінна та регулярна звітність про діяльність у відкритих джерелах

Аналіз джерел/офіційних сайтів на яких публікується звітність, та в якій формі.

4) наявність та ефективність роботи громадських рад при відповідних інституціях

_____ Визначення наявності громадських рад в кожному з органів та хто їх очолює. Аналіз звітності про їх діяльність та за рахунок чого утримуються.

Короткий аналіз автора (без оцінки фактора)

Завдяки співпраці НАЗК з Антикорупційною ініціативою Європейського Союзу в Україні (EUACI) у 2020 році було проведене ґрунтовне дослідження «Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність» [95], складовою якого стали 2 516 інтерв'ю з громадянами, 1 093 інтерв'ю з представниками бізнесу та 98 – з експертами. Чому дане опитування є таким важливим, оскільки його результати було покладено в основу проєкту Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки [37, с. 11]. Тобто думка громадськості увійшла до планування та розробки стратегії щодо боротьби із корупцією у країні.

З метою підвищення рівня обізнаності серед населення НАЗК разом із Міністерством цифрової трансформації України за підтримки Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія» (SACCI) працювало над розробкою освітнього серіалу «Викривач у законі» та програмою підвищення кваліфікації «Організація роботи з викривачами корупції у державному органі» [37, с. 21]. Окрім того, розробка вже згаданого електронного Єдиного державного реєстру звітності

політичних партій POLITDATA НАЗК проводилася у тісній співпраці і за допомоги Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) та Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія» [59, с. 29]. Попри свої недоліки, це – гарний початок, і важливо, аби його використання стало обов’язковим та централізованим. Адже платформа зможе допомагати оцінювати походження і прозорість бюджетування політичних партій.

Ще одне нововведення, яке можна вважати успіхом у діяльності НАЗК, полягає у запровадженню моніторингу способу життя чиновників. Фактичні результати ми проаналізували у попередньому розділі, і вони – не дуже втішні. Однак, сам початок таких заходів дає надію на подальше поглиблення якості, неупередженості і незалежності у підході, і переході Агентства від показової діяльності до реальної – з притягненням максимальної кількості посадовців до відповідальності, що якісно позначиться на репутації НАЗК та ставленні громадян до діяльності даного органу.

Ще одне досягнення НАЗК – це забезпечення публічного доступу до декларацій високопосадовців Служби безпеки України. Вперше після запровадження електронного декларування НАЗК почало перевірку декларацій працівників СБУ, у тому числі тих перебування на посадах яких становило таємницю. Задля цього було розроблено спеціальну процедуру, однак це суттєве покращення, порівняно із минулими роками, коли доходи даних високопосадовців були таємницею для всіх. Таким кроком можна відмітити позитивні зрушення щодо покращення прозорості та уніфікованого підходу до декларування статків.

Не можна не відмітити і підвищення якості до підходів та сприйняття, а також співпраці НАБУ із громадськістю. Створена Рада громадського контролю є хоча і невеликим, але позитивним внеском до підвищення прозорості та відповідності мети Бюро його діяльності.

Результативність роботи

1) продуктивність. Кількість справ, що було розглянуто та доведено до кінцевого результату

Проведення аналізу скільки справ перебуває на розгляді, скільки розглянуто та доведено до фінального результату. Так як ВАКС закриває весь ланцюг розгляду справ, то важливим є проведення аналізу своєчасності розгляду скарг/клопотань, скільки було оскаржено та прийнято рішення, та передано до інших Судів. Скільки справ було закрито та з якої причини.

2) частка проєктів документів, оформлених з порушенням встановлених вимог

Сформувати перелік конкретних справ, що необхідно проаналізувати, зробити запити та спрямувати до органів. Провести аналіз проєктів документів та встановити порушення відповідно до чинного законодавства (порушення термінів розгляду, порядок розгляду, тощо)

Короткий аналіз автора (без оцінки фактора)

2020 рік став досить плідним для НАЗК (Рис. 3.2.). Було здійснено перевірку 1 млн декларацій на предмет ризиків системою логічного та арифметичного контролю, чого раніше не робилося. У повну перевірку було взято більше 1000 декларацій. Було виявлено 497 млн грн незадекларованого майна. А діяльність НАЗК ним самим була оцінена у 200 млрд грн можливої економії для держави через запровадження Антикорупційної стратегії. Хоча б ми утримувалися від кількісних і вартісних вимірів можливого ефекту від діяльності антикорупційних органів, оскільки оцінити реальні збитки – неможливо. А отже, і провести порівняння чи оцінку того, який відсоток вдається попередити чи відшкодувати у державну казну.

Головні результати

Національного агентства з питань запобігання корупції

1 рік після перезавантаження

15 січняКМУ призначив О. Новікова Головою НАЗК
за результатами відкритого конкурсу**19 лютого**На майже **900 млн грн** передано правоохоронцям
матеріалів про незадеклароване майно**2 березня**Запуск багатоканального **Контакт-центру****25 травня****Розпочато перевірку декларацій
високопосадовців** за новим порядком**2 червня**Уперше проведено прозорі вибори до
Громади шляхом **онлайн-голосування****липень**Уперше розпочато **моніторинг способу
життя** посадовців**16 липня**Усього за 3 місяці створено та запущено Реєстр
звітів політ партій **POLITDATA****11 серпня**Уперше внесено приписи про усунення
порушень трудових **прав викривачів****22 вересня****Оновлено вебсайт НАЗК.** Розділ «Моніторинг
діяльності» надає усю інформацію про роботу**20 жовтня**Затверджено нову методологію проведення
антикорупційної експертизи**27 жовтня****Судді КСУ своїм рішенням заблокували
роботу НАЗК****5 листопада**Верховна Рада ухвалила **розроблений НАЗК
проект Антикорупційної стратегії****30 грудня****Набув чинності закон,** який частково
відновлює повноваження НАЗК**31 грудня****Модернізовано Реєстр декларацій** для зручного
користування декларантами та громадянами**1 млн.****декларацій**перевірено на предмет
ризиків системою
логічного та
арифметичного
контролю**1000+****декларацій**

взяли у повну перевірку

у 97 зі 446**перевірених****декларацій**виявлено ознаки
кримінального
правопорушення**497 млн грн**вартість виявленого
незадекларованого
майна**200 млрд грн**зможе економити Україна
щороку після
впровадження
Антикорупційної стратегії

Рис. 3.2. Результати діяльності НАЗК після «перезавантаження» [9].

«Притягнення до відповідальності посадовців найвищого рівня, ліквідація корупційних схем та безпрецедентна підтримка українців і міжнародної спільноти — ключові досягнення НАБУ» [77].

По-перше, показовим є економічний ефект. Кошти, повернені антикорупційними органами, матимуть позитивний вплив на державний бюджет та його використання, а також на зростання прибутків тих державних підприємств, корупційні схеми яких було викрито. Подолання корупції є необхідною умовою зміцнення економіки України.

По-друге, об'єднані зусилля НАБУ та САП спрямовані на звільнення владної верхівки від корупціонерів. Опір системи показує, що роботи залишається багато, однак, деякі історії успіху показують, що злочини не завжди залишаються безкарними.

Однією з гучних справ НАБУ та САП 2020 року можна назвати розслідування факту заволодіння газом НАК «НАФТОГАЗ УКРАЇНИ». Керівники підприємств Новояворівської та Новороздільської ТЕЦ у Львівській області за 2016 – 2017 роки уклали низку невихідних для держави угод щодо закупівлі природного газу у НАК «НАФТОГАЗ УКРАЇНИ». З метою зниження тарифів для населення НАК постачав ресурс за зниженими цінами, однак, газ використовувався не за призначенням, а для виробництва електричної енергії у великих масштабах. Таким чином, ТЕЦ отримали надприбутки і завдали збитків на 729,8 млн грн [39, с. 23]. Підозрюваними було визнано 5 осіб, і кримінальне провадження було передано до суду.

Земля та нерухомість, якою розпоряджається держава та місцеві громади в особі органів влади, державних та комунальних підприємств, є одними із найдорожчих і найбільш цінних активів. Тому досить часто вони є приводом для початку розслідувань антикорупційними органами.

Зокрема, у першому півріччі 2020 року державі було завдано 81,64 млн грн збитків через корупційні схеми із землею та отриманням посадовцями неправомірної вигоди (Рис. 3.3.). суть конкретно даної справи полягала у тому, що ГУ внутрішніх військ МВС та ТОВ «Укрбуд Девелопмент» у 2000-х

дозволяє покращувати навички викриття та розширює горизонти моніторингу та контролю.

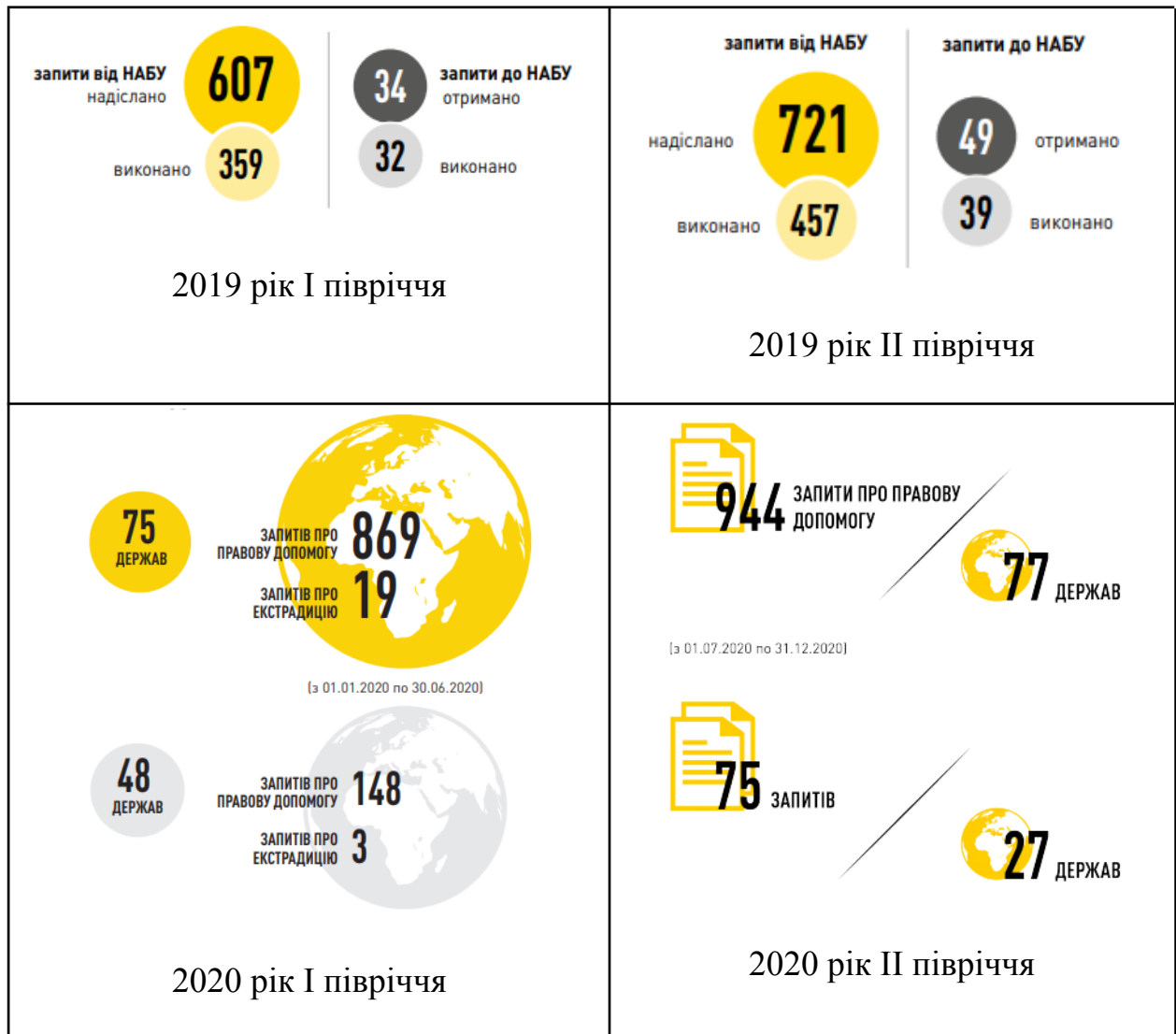

Рис. 3.4. Міжнародна правова взаємодія НАБУ [38-41].

Рівень довіри

1) рівень довіри серед експертів, представників ЗМІ

Виявлення інструментів співпраці зі експертами та представниками ЗМІ. Виокремлення прогалин, які існують в цієї співпраці, та аналіз критики органів сьогодення

2) рівень довіри в суспільстві

Проведення опитування серед населення щодо обізнаності в існуванні, діяльності та основних досягнень спеціалізованих антикорупційних органів.

Отже, результатом розгляду кожного показника є сформована автором Анкета - опитувальник (Додаток В), яка стане предметом майбутнього

експертного опитування та окремої наукової роботи. Враховуючи, що у автора відсутня категоризація щодо визначення рівня достатності ефективності/неефективності, за методологію було обрано експертне оцінювання, що буде відбуватись шляхом виставлення балів.

Методологія оцінювання базується на експертних оцінках від 1 до 100 балів, де 1 бал - найнижча оцінка вибраного показника, а 100 - найвища. Відповідно бали, які будуть виставляти експерти - будемо вважати експертними, вимірюваними показниками.

Якщо подивитись на фактори та відповідні показники до них, то ми бачимо як експертні так і конкретні кількісні показників, що потребує їх уніфікації. Процедура передбачає присвоєння найвищого з можливих конкретних кількісних показників рівню 100 балів. Відповідно відхилення від цієї цифри прямо пропорційно буде змінювати кількість балів, які будуть відповідати фактичному показнику.

Процедура опитування полягає в опитуванні експертів (мінімум 10 респондентів) та даємо завдання визначити/оцінити за 100 бальною шкалою рівень досяжності кожного з органів відповідно по кожному показнику. Оцінювання відбувається з огляду на власну суб'єктивну оцінку експерта по кожному показнику (окрім конкретних кількісних показників, які вимірюються строго математично).

3.2. Рекомендації щодо посилення ефективності роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій.

Transparency International Ukraine за підтримки Агентства Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID) було проведено дослідження спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України [102]. Як методологію було використано індикатори оцінки за трьома напрямками – загальна спроможність установи (ресурси та незалежність); внутрішнє управління (добросовісність, прозорість та підзвітність); його співпраця з державними й недержавними акторами (державними органами, громадянським суспільством, іноземними

органами-партнерами, міжнародними партнерами тощо) [103]. Окрім того, оцінка проводилася з формальної та фактичної інституційної сторін, що дозволило поєднати законодавче середовище існування органів та їх практику. За посиланням Transparency International Ukraine, методологія розроблялася на основі підходів і методології Національної системи доброчесності. Її всеохоплюваність полягає у врахуванні державних та недержавних акторів (законодавча, виконавча, судова гілки влади, державний сектор, правоохоронний сектор, медіа, політичні партії, аудит інституції, бізнес середовище, громадянське суспільство) [102, с. 6]. Результати дослідження Transparency International Ukraine можуть стати основою для напрацювання комплексних рекомендацій для покращення роботи та нарощення ефективності антикорупційних органів України.

Зокрема, Transparency International Ukraine було рекомендовано урегулювати питання постійного розміщення (офіс), питання фінансування для забезпечення суддів ВАКС цілодобовою охороною, звести до нульової практику втручання інших суддів у справи ВАКС, прийняти законодавчі зміни для реформування механізму формування Вищої ради правосуддя, забезпечити єдність судової практики щодо корупційних злочинів [103, с. 10].

Для НАБУ Transparency International Ukraine рекомендував усунути юридичний та політичний тиск «шляхом незаконного виведення скарг на дії органу з підсудності ВАКС», розробити законодавчу основу для забезпечення зовнішнього незалежного аудиту діяльності органу, також вирішити питання призначення й звільнення директора НАБУ, а також інших неприцільних Президенту України повноважень щодо роботи органу з метою дотримання принципу стримувань і противаг між різними гілками влади [103, с. 10].

Щодо САП, у результаті оцінки Transparency International Ukraine, було надано наступні рекомендації: законодавчі зміни щодо відбору керівника органу, забезпечення прозорості та незалежності даного процесу, а також формування кадрового складу САП [103, с. 10].

Уже згаданим дослідженням Transparency International Ukraine щодо НАЗК було рекомендовано так само нарощення прозорості щодо відбору на керівні посади, запровадження системи моніторингу й оцінювання ефективності діяльності органу та його працівників, проведення оцінки корупційних ризиків, більше залучення громадськості, збільшення відкритості даних [103, с. 10-11].

Центр політико-правових реформ впродовж вересня 2019 року – лютого 2020 року здійснював громадський моніторинг та сприяння розвитку та діяльності Вищого антикорупційного суду. Метою даного моніторингу було проаналізувати інституційну розбудову ВАКС та сформулювати об'єктивні висновки щодо ефективності та надати рекомендації щодо покращення функціональної спроможності органу [104].

За результатами проведеного дослідження, ЦППР підсумував завершення початкового етапу створення органу як незалежної інституції у судовій системі України. Переважна більшість опитаних суддів переважно задовільно або високо оцінюють підготовчі заходи до роботи. Проблематичним досі залишається напрацювання спільних позицій між суддями, які у переважній більшості своїх раніше мали суддівський досвід роботи [104, с. 53]. Задля цього проводяться постійні навчання та підвищення кваліфікації, у тому числі, і за кордоном. Один із негативних моментів – це відсутність регулярного оцінювання суддів [104, с. 54]. Останні пояснюють це навантаженням, однак, це не має бути перешкодою для визначення придатності суддів. Дослідження ЦППР загалом позитивно оцінило показники діяльності ВАКС [104, с. 54]. Також було відзначено, що за результатами аналізу фінансування, Державний бюджет України недостатньо задовольняє потреби ВАКС [104, с. 56]. Однак, на фоні цього непогано виглядає загальна економія ВАКС за оцінкою закупівель органу. Перепоною до повноцінного моніторингу стає той факт, що ВАКС не є підключеним до системи «Електронний суд», що ускладнює розуміння кількості справ, заяв чи клопотань [104, с. 56]. Запровадження електронного обліку кримінальних

провадженнь є вкрай необхідним кроком для підвищення прозорості діяльності ВАКС. Дослідженням ЦППР було відзначено, що усі судді ВАКС вчасно подають декларації, не мають дисциплінарних скарг у свій бік і не затримувалися, так само, як і немає підстав сумніватися у їх доброчесності [104, с. 57-58].

Дослідженням ЦППР надало, як результат проведення дослідження, певні рекомендації до покращення ефективності діяльності ВАКС. Зокрема, у частині рекомендацій, адресованих Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України було запропоновано внесення змін до ст. 4 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» та включити ВАКС до переліку суб'єктів, які можуть бути управителями об'єктів державної власності, доповнення статті КУпАП щодо можливості спеціалізованим судам розглядати справи про адміністративні правопорушення, виключення законодавчих обмежень щодо офісного розміщення ВАКС, врегулювання колізії між положеннями ч. 2 ст. 10 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», «яка передбачає безумовне надання цілодобової охорони судді ВАКС, п. 4 ч. 1 ст. 162 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка передбачає, що ССО вживає необхідних заходів для забезпечення безпеки судді або членів його сім'ї виключно у разі надходження від судді відповідної заяви, та статті 6 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», згідно з якою відповідні заходи щодо особистої охорони вживаються лише у разі встановлення даних, що свідчать про реальну небезпеку посягання на суддю або його близького родича» [104, с. 59], вжиття необхідних заходів для затвердження достатнього бюджету для належного функціонування ВАКС. Окрім того, Раді суддів України було рекомендовано внести зміни до Положення про автоматизовану систему документообігу суду, які б унеможливили випадки формування у ВАКС складу суду, що не відповідає вимогам ч. 12 ст. 31 КПК [104, с. 60], Національній школі суддів України було запропоновано організувати для суддів обов'язкове підвищення кваліфікації з питань судочинства у сфері

запобігання корупції та проводити регулярне оцінювання суддів ВАКС [104, с. 60], Державній судовій адміністрації України було рекомендовано дослідити та вирішити проблеми законодавчих прогалин щодо діяльності спеціалізованих судів [104, с. 60], Службі судової охорони – забезпечити особисту охорону суддів ВАКС та членів їхніх сімей відповідно до положень ст. 10 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» та провести навчання щодо покращення навичок комунікації суддів із представниками ЗМІ та органів правопорядку [104, с. 60]. Основний блок рекомендацій було, звичайно ж, припав на сам ВАКС. Серед основних виділимо: проаналізувати та врахувати результати опитування працівників самого органу, прийняти стратегію розвитку на найближчі роки, вирішити питання з приміщеннями розміщення суду, підвищити рівень прозорості і оприлюднення статистичних даних, які показують результати діяльності Суду, покращити рівень взаємодії та комунікації між суддями та іншими працівниками ВАКС, організовувати більшу кількість навчань з більшим охопленням суддів та інших працівників органу, діджиталізувати внутрішню роботу Суду, покращити комунікацію з громадськістю та пресою [104, с. 61-62].

Подібне дослідження було проведено Центром політико-правових реформ щодо ефективності діяльності НАБУ. Серед актуальних проблем ЦППР виділив досі високий рівень системної корупції, відсутність невідворотності покарання за корупційні кримінальні правопорушення [61, с. 1-2]. Як методологію оцінки ефективності діяльності НАБУ ЦППР використав статистичні відомості щодо завершення справ Агентством, публічність і повноту інформації щодо результатів діяльності, кількість та часові характеристики щодо розгляду справ, регіональний моніторинг [61, с. 7]. Результати ЦППР, так само як і отримані нами, констатують велику завантаженість у роботі НАБУ і через це, поміж іншого, великий відсоток невиконаних судових розглядів [61, с. 8]. Окрім того, відзначено тривале формування колегії суддів, проблеми із визначенням підсудності справ, розгляд клопотань про об'єднання нових справ із тими, які були передані до

суду раніше, пов'язаність практично усіх вироків, що набули законної сили, ґрунтуються на угодах між прокурорами САП і обвинуваченими про визнання винуватості, випадки відмови суду у затвердженні угод про визнання винуватості між прокурором САП та обвинуваченими [61, с. 9-10]. З іншого боку, ЦППР відзначив високий рівень публічності розгляду справ та можливості відвідання судових засідань громадськістю [61, с. 13-15], хоча при цьому констатується низький рівень фактичної відвідуваності вільними слухачами та представниками ЗМІ [61, с. 16-17]. Особливу увагу ЦППР приділив регіональному системному моніторингу діяльності НАБУ. ЦППР констатував невелику кількість змін, у порівнянні із попередньою оцінкою у 2018 році [61, с. 27]. Однак, зазначимо, що дане дослідження проводилося до створення ВАКС і власне двох років його якісної роботи. Було рекомендовано Верховній Раді України відновити кримінальну відповідальність за незаконне збагачення [61, с. 35], вирішити проблему впливу строків давності щодо деяких кримінальних проваджень [61, с. 36].

3.3. Виклики в діяльності спеціалізованих антикорупційних інституцій.

Шість років – це період, за який відбулися кардинальні зміни в антикорупційній структурі органів влади України. До 2014 року в Україні функціонувало три основних правоохоронних органи – МВС, СБУ, ОГП – які були створені ще в за часів «радянської» України в 1990-1991 роках. На хвилі Революції гідності ключовими питаннями обурене українське суспільство та міжнародна спільнота висунули покарання винних у злочинах на найвищому державному рівні, викриття корупційних схем високопосадовців та їх оточення, а головне – притягнення їх до відповідальності. Починаючи з 2015 року в Україні з'являються НАЗК, НАБУ, АРМА, ДБР, САП та ВАКС. Головною метою створення даних органів було подолання корупції, однак їх діяльність часом зіштовхується із критикою, а фінансування – створює неабияке навантаження на державний бюджет.

НАБУ був створений «з нуля» і, з однієї сторони, зарекомендував себе як доволі якісна інституція, якщо відштовхуватися від кількості завершених розслідувань та рівня посад підозрюваних і обвинувачених у цих справах осіб. НАБУ вдалося притягнути до відповідальності народних депутатів, міністрів та їх заступників, працівників офісу Президента, керівників державних підприємств та органів державної влади (ДФС, НАЗК, рахункової палати, аудит служби тощо). Безсумнівно, це є досягненням і одним з найважливіших кроків вперед у протидії корупції в історії незалежної України, оскільки раніше посадовці таких рівнів зловживали своїми повноваженнями і відчували безкарність.

З іншої сторони, серед цих справ відсутні «топ корупційні» кейси, які вже багато років хвилюють українців. Хоча і тут не можна однозначно стверджувати про бездіяльність Бюро, адже детективи НАБУ продовжують розслідування справ щодо компаній, які були або є під контролем найвпливовіших українських олігархів. Тут варто згадати кейси про Укрнафту, ПриватБанк або Роттердам+ [25].

Обсяг відшкодування збитків у кримінальних провадженнях, ініційованих НАБУ та САП, на кінець 2020 року становив більш ніж 1,14 мільярди гривень, а загальний минулорічний фінансовий ефект від діяльності антикорупційних відомств сягнув 1,93 мільярди гривень. Окрім безпосереднього відшкодування, він полягає у запобіганні вчиненню корупційних злочинів, стягненні застав підозрюваних, що порушили покладені на них обов'язки, та інших перерахуваннях до бюджету [34].

Важливим позитивним ефектом від діяльності даних антикорупційних відомств є те, що не завжди справа доходить до судової тяганини, оскільки є низка випадків, коли учасники злочинів на державних підприємствах приймають рішення добровільно відшкодувати завдані збитки ще на етапі досудового розслідування. Як приклад можна назвати справу Бердянської філії ДП «Адміністрація морських портів України», яка вирішила відшкодувати 750 тисяч гривень, що є частиною загальних витрат, які ДП

незаконно сплатило за поставлене устаткування. 50 мільйонів гривень було повернуто на спеціальний рахунок до держбюджету колишнім народним депутатом України, якого слідство вважало організатором схеми із заволодіння майном Нацгвардії України на 81,64 мільйон гривень [34].

Безсумнівно, такі кейси надихають і втілюють надію на те, що антикорупційна реформа в Україні з кожним роком буде демонструвати максимально позитивний результат на шляху до повного викоренення корупції в українських реаліях. Однак, незважаючи на такі позитивні приклади, існує низка проблем та перешкод, з якими зіштовхуються антикорупційні органи в процесі своєї діяльності.

Від початку свого заснування профільний закон наділив НАБУ правом подавати позов про визнання угод недійсними. Це стало ефективним інструментом запобігання використанню корупційних схем на державних підприємствах. Однак, в 2019 році рішенням Конституційного суду України Національне бюро було позбавлене вищезазначеного права. Таким чином, наразі НАБУ немає можливості анулювати незаконні угоди. Фактично, таке рішення узаконює корупційні схеми і сприяє розкраданню коштів державними підприємствами шляхом закупівлі товарів, робіт та послуг за завищеними цінами [53].

Ще одним ударом по діяльності антикорупційних агенцій стало рішення судді КСУ в жовтні 2020 року, яке скасувало кримінальну відповідальність за недостовірне декларування доходів посадовцями. Місяцем раніше КСУ визнав окремі положення Закону «Про Національне антикорупційне бюро України» як такі, що суперечать Конституції України, відводячи на врегулювання цих питань нереалістично короткий термін. Варто зазначити, що ініціювали ці подання народні депутати, діяльність яких становила високий інтерес для детективів НАБУ в рамках кримінальних проваджень.

Під кінець 2020 року детективи НАБУ та прокурори САП змушені були працювати без керівника САП. У зв'язку з цим, вся документарна процедура була зосереджена в руках Генерального прокурора. Цей момент став

причиною уповільнення прийняття відповідних рішень, а також поставив під сумнів незалежність керівництва процесуального нагляду у провадженнях детективів НАБУ, тим самим невілюючи основну ідею створення САП.

Дедалі частіше у діяльність детективів НАБУ почав втручатися офіс Генерального прокурора, особливо коли розслідування корупційних справ стосувалося топ-посадовців.

17 листопада 2020 року до Верховної Ради України було надано законопроект № 4392 «Про внесення змін до законодавства України про адміністративні правопорушення, кримінального законодавства та кримінального процесуального законодавства щодо діяльності Служби безпеки України та розвідувальних органів». Даний законопроект зазіхає на процесуальну незалежність САП та спроможність НАБУ [76]. Сьогодні НАБУ оперує чіткими правилами підслідності, які будуються за суб'єктним та об'єктивним принципами. Саме ці імперативи унеможливають передання справи з підслідності НАБУ до інших органів досудового розслідування. Це є запорукою забезпечення операційної незалежності та спроможності НАБУ та САП у проведенні досудового розслідування.

Законопроект № 4392 несе низку ризиків для діяльності антикорупційних органів. По-перше, даний законопроект надає повноваження генпрокурору за згодою керівника САП переправляти справи, які становлять загрозу безпеці України, з підслідності НАБУ до СБУ, хоча ст. 216 КПК України це є заборонено. Крім того, частиною 5 ст. 36 КПК України заборонено «доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, які віднесено до підслідності НАБУ іншому органу досудового розслідування» [2], тобто даний законопроект несе в собі порушення прямої заборони «відбирати» справи у НАБУ. Вже відомі приклади, коли місцеві суди на основі квазі юридичних підстав приймали незаконні рішення про передачу справ від НАБУ до інших органів досудового розслідування. Якщо даний законопроект буде прийнятий, то фактично буде легалізовано неправомірний вплив на НАБУ, а від так може зрости кількість способів для фігурантів справ

у суттєвому затягуванні розслідування. Відповідно це є зазіханням на процесуальну дієвість та незалежність НАБУ в частині ефективного забезпечення досудового розслідування.

Даний законопроект розширює коло повноважень керівника САП або його заступнику, даючи можливість останньому блокувати роботу НАБУ. Ст. 216 КПК України закріплює положення, що детективи НАБУ за рішенням директора НАБУ та за погодженням із прокурором САП можуть також розслідувати кримінальні положення правопорушень, які віднесені до підслідності слідчих інших органів [2]. Відповідно даним законопроектом пропонується передача процедури погодження керівнику САП або його заступнику, тобто фактично нівелюється статус прокурора як процесуально самостійного суб'єкта, в тому числі від впливу на хід досудового розслідування з боку керівництва САП.

Ще однією проблемою, яка зазначається у звіті НАБУ, є присутність тиску з боку політичних еліт, який полягає у спробах підриву правового підґрунтя, що лежить в основі діяльності Бюро, а також грубе ігнорування норм законодавства, що покликані регламентувати діяльність українських антикорупційних органів [39]. Каталізатором таких подій стали рішення ВАКС.

За рівнем довіри НАБУ ледве випереджає інші антикорупційні органи України. Загалом, як вже зазначалося, українці не довіряють з великим відсотком (60-70%) даним інституціям. Незмога виправдати очікування за 6 років роботи звели нанівець навіть ті успіхи, яких вдалося досягти.

Однією з причин можна назвати неузгодженість у роботі між НАБУ та САП, постійна дискредитація антикорупційних органів політиками, відсутність бажаних вироків через помилки, невитримання процедури, затягування строків – причини, які, власне, можна уникнути дуже легко – підвищенням кваліфікації, незалежності, неупередженості.

Досить часто у бік НАБУ та САП адресується критика щодо політичної вмотивованості розслідувань. Більше того, неодноразово зазначалося про

порушення розслідувань. Постійно існують ризики призначення політично мотивованих членів комісій з аудиту антикорупційних органів, що негативно впливає як на оцінку діяльності, так і на репутацію органів в очах міжнародних партнерів та інвесторів у діяльність даних органів, зокрема, ЄС.

З появою ВАКС українське судочинство перейшло на якісно новий рівень, оскільки суд ретельно аналізує і приймає рішення відштовхуючись від доказової бази, наданої детективами НАБУ за процесуального керівництва САП [39].

2020 рік став безпрецедентним у діяльності ВАКС. Суду вдалося стягнути понад 60 мільйонів гривень застав, а слідчі судді ухвалювали проведення слідчих дій відносно осіб, які тривалий час в Україні вважалися недоторканими», також присікали намагання захисників обвинувачуваних затягувати судовий розгляд. Восени 2020 року судом було винесено обвинувальні вироки за корупцію і притягнуто до відповідальності винних шляхом позбавлення волі. Така плідна робота ВАКС стимулює детективів НАБУ нарощувати темпи викриття корупційних схем і покарання посадовців, які зловживають своїми повноваженнями.

Ще одним викликом у діяльності антикорупційної тріади – НАБУ, САП та ВАКС – є запровадження електронної міжвідомчої інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування eCase MS. Дана система підніме на рівень вище захист інформації. Проте для її запуску необхідні законодавчі підстави. Наразі ведеться робота з підготовки відповідного законопроекту, який має внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України [39].

Як показують результати соціологічних досліджень, відсоток громадян, які зіштовхнулися з корупцією протягом останніх років суттєво знизився. Так, якщо у 2013 році цей показник становив близько 60%, то на початок 2020 року він знизився до 40% [1, с. 4]. Тим не менш, відповідно до цих же досліджень, на сьогоднішній день суспільство недостатньо задоволене

прогресом у подоланні корупції. На думку більшості опитаних темпи є надто повільними.

Однією з ключових проблем у діяльності НАЗК є низький рівень культури повідомлень про корупцію, оскільки викривачі зіштовхуються з негативним ставленням до себе, інколи погрозами. Саме тому більшість осіб, які хочуть повідомити про корупцію, вирішують мовчати через страх засудження та розплати. Серед викривачів існує також проблема низької обізнаності своїх прав та гарантій їх реалізації. НАЗК активно бореться з цією проблемою за допомогою просвітницьких заходів серед населення, намагаючись сформувати позитивне ставлення до викривачів і стимулювати останніх не мовчати, а повідомляти про корупцію.

Наступною проблемою, пов'язаною з попередньою, є недостатній рівень інформативності населення про наявні канали для передачі повідомлень про корупцію та суб'єктів уповноважених на їх розгляд. У зв'язку з цим були внесені зміни до чинного законодавства щодо забезпечення зручного повідомлення про корупцію та результати їх розгляду, також створений електронний онлайн-портал для викривачів, що забезпечує конфіденційність та анонімність отриманої інформації [1, с. 13].

Рівень недовіри до правосуддя в Україні залишається все ще високим серед населення. Основна проблема полягає в недостатній прозорості діяльності правоохоронних та судових органів. Особливо це простежується в діяльності українського бізнесу, який зіштовхується з надмірним та необґрунтованим регуляторним навантаженням, що породжує високий рівень корупції. З метою подолання цієї проблеми було впроваджено аналітичний модуль, який покликаний оцінювати регуляторне навантаження на різні види бізнесу в якості інструменту для зменшення витрат на дотримання вимог законодавства при здійсненні масових видів бізнесу. Крім того, на постійній основі здійснюється публічний діалог з бізнес-середовищем щодо дерегуляції бізнесу, в тому числі системно аналізується регулювання ринків та проводиться збір пропозицій в рамках кампанії «полювання на бюрократію».

Однією з найболючіших проблем є проблема політичної корупції. У 2020 році НАЗК разом з партнерськими організаціями розробили Реєстр фінансової звітності політичних партій, запуск якого планується в 2021 році. Ця програма покликана спростити подачу звітності для самих партій, частково автоматизувати та суттєво прискорити перевірку отриманих звітностей. Крім того, запуск реєстру дозволить громадянам, журналістам, активістам, науковцям та іншим зацікавленим особам швидко та безперешкодно отримувати інформацію про фінансову звітність [29].

Після «перезавантаження» НАЗК набуло нових обрисів. У ході роботи ми зазначали позитивні зрушення, які стали можливі внаслідок реформи. Проте, деякі із нових положень Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» [5] потребують і подальших змін, а від того, наскільки якісно вони будуть запроваджені, буде залежати і ефективність згадуваного «перезавантаження». До таких змін можна віднести запровадження оцінки персоналу, аби не проводити масові звільнення. У Законі відсутня умова щодо конкурсного відбору персоналу, окрім керівника. Це може спричинити повернення старої проблеми із непрофесійними, упередженими, залежними кадрами. Аби цього уникнути, Агентству потрібно запровадити прозорий кадровий підхід на всіх рівнях. На жаль, поки що було запроваджено автоматизовані перевірки серед уповноважених осіб щодо лише декларацій. Вважаємо, що автоматизація усіх видів перевірок – способу життя, звітів партій, спеціальних – допоможе наростити відсоток прозорості та уникнути великої частки критики з боку суспільства.

Ще одна проблема, особливо в очах громадськості з точки зору досягнення справедливості, є відсутність реального покарання (ув'язнення чи притягнення до суттєвої матеріальної відповідальності) високопосадовців. Навіть ті справи, які все-таки зміг завершити ВАКС не є показовими, адже кількісно вони майже нічого не важать, а прізвища обвинувачених є мало кому знайомими чи вагомими.

Викликом для діяльності антикорупційних органів, на думку Transparency International Ukraine залишається ефективність контролю за фінансування політичних партій. НАЗК має неповний або подеколи і відсутній доступ до фінансових звітів кандидатів та політичних партій. Їх формування покладено на територіальні виборчі комісії, а вони, у свою чергу, формуються із кандидатур цих самих політичних партій [49]. Зайвим будуть пояснення неефективності і повної упередженості даного підходу.

Спроби політичного тиску з 2020 року, вважає Агентство, лише посилилися [49]. Багато із кандидатів не відповідає вимогам законодавства і не має відповідного досвіду. Прозорий та чесний конкурс до антикорупційних органів є основою для успішного їх функціонування.

Вже згадувалося неодноразово у даному дослідженні, що постійні незгоди та скандали навколо співпраці НАБУ, НАЗК та САП є невід’ємною характеристикою діяльності даних органів. Не дивно, що громадськість вже є упередженою щодо можливості ефективної координації між ними. Хоча пов’язуємо дану проблемою із згаданою раніше – низьким рівнем поінформованості. Навіть при написанні даної роботи авторка зіткнулася із неякісним поданням інформації на офіційних веб-сторінках антикорупційних органів (відсутність чіткої інформації, часто завуальованість даних, погана візуалізація, взагалі відсутність звітних даних, складність подання матеріалів, тощо).

Попри вузькість сфери діяльності ВАКС, його виклики є чи не найвагомішими. Зокрема, вже згадувалося про рішення Конституційного Суду України. Проте, є й інші моменти.

Так, на думку О. Водяннікова, Конституційний Суд України своїми рішеннями може суттєво змінити «антикорупційну архітектуру України» [17, с. 8]. Через його дії були поставлені під сумнів роль Конституції у законотворчій сфері України. Доцільним буде привести твердження судді С. Шевчука щодо антикорупційного принципу конституції: «Конституція України, як і більшість конституцій світу, не містить спеціальних положень

щодо боротьби з корупцією. Такий підхід впливає з природного прагнення конституцієдавця забезпечити стабільність і сталість конституційних компромісів, адже конституційні цінності і інститути мають перспективно визначати систему урядування і розвиток держави. З такої точки зору було б нелогічно, якби соціальна патологія корупції отримала визнання на конституційному рівні у будь-якій формі. Але не можна вважати, що конституція є нейтральною по відношенню до такої патології. Принципи демократичної, соціальної, правової держави, проголошені Конституцією України в статті 1, містять важливий антикорупційний елемент, який може вважатися конституційним принципом» [3].

Зазначені вище проблеми підтверджують, новостворені після Революції Гідності 2014 році інституції досі перебувають на етапі свого становлення в якості самостійних, неупереджених та незалежних правоохоронних та антикорупційних органів, покликаних забезпечувати запобігання, виявлення, припинення, розкриття і досудове розслідування злочинів групи в межах своїх компетенцій. Поставлені перед державними агентствами задачі носять важливе значення для становлення громадянського суспільства, підвищення рівня довіри до правоохоронних органів зі сторони пересічних громадян. Рішення вищезгаданих проблем можливе лише при поєднанні зусиль у науковій, нормативно-правовій та практичній сферах з метою забезпечення ефективної та об'єктивної діяльності інституцій.

Процес корупції є двостороннім. З однієї сторони, це працівники різних гілок влади і владних інститутів, органів місцевого самоврядування, а з іншої – пересічні громадяни, які дають хабарі та не заявляють про корупційні вимагання. Тому ще однією проблемою, на якій варто зосередити увагу, є ставлення населення до корупції. За результатами останніх досліджень, більше половини українців схильні до вчинення корупційних правопорушень, якщо це допоможе їм розв'язати наявну проблему. На додачу до цього, великий відсоток населення з огляду браку відповідних знань не розцінює певні свої вчинки як корупційні, але при цьому йде усвідомлення

невідповідності вищезазначеної поведінки нормам моралі чи професійній етиці. Саме тому дуже важливим є проведення ефективної роз'яснювальної роботи з населенням з метою зміни ставлення до такої практики. Ці заходи сприятимуть підвищенню антикорупційного потенціалу суспільства [20].

Також проблемою виявляється обізнаність українців стосовно антикорупційної реформи та діяльності новостворених інституцій з метою реалізації цієї реформи. 28,2% визнають «абсолютну необізнаність» щодо результатів діяльності останніх. 16% українців володіють інформацією про систему органів, покликаних боротися з корупцією [69]. Простежується також проблема асоціативних очікувань населення, оскільки воно не вбачає антикорупційні органи в якості лідерів у викоріненні корупції.

Сприйняття українцями рівня корупції в антикорупційних інституціях є вищим, ніж експертам. Наприклад, населення бачить поширеною корупцію в Антикорупційному суді (4,01 з 5 можливих), експерти — мінімальну (1,58). Це при тому, що експерти загалом оцінюють судову систему, як корумповану [69]. Загалом, 69% опитаних відносить корупцію до найсерйознішої проблем України.

Як зазначається у дослідженні, громадяни найчастіше таврують корумпованістю органи, з якими мають справу дуже рідко – митниці (4,5 з 5 можливих), суди (4,43), Верховна Рада (4,37), прокуратура (4,33). І лише потім йдуть медичні інституції (4,32), де зустрічається найвищий рівень звернень серед простого населення.

Підприємці ж зіштовхуються зі зловживаннями не лише з боку працівників митних служб (4,19) та парламенту (4,08), але й у будівництві великої інфраструктури (4,07), приватизації (4,04) та земельних відносинах (4,01).

Натомість експерти до мають власний топ-5 без судів, Верховної Ради, прокуратури та медицини. Тут «пальма першості» надана земельним відносинам, містобудування, митниці, будівництву великої інфраструктури та поліції (крім патрульної) [69].

Цікаво, що на думку населення, поширеність корупції в Антикорупційному суді є доволі високою (4,01). Не далеко відійшли й САП (3,97), НАЗК (3,95) та НАБУ (3,92) [69]. Підприємці поблажливіше ставляться до антикорупційних органів: Спеціалізована антикорупційна прокуратура отримала 3,39 з 5, ВАКС – 3,33, Національне антикорупційне бюро – 3,29 та НАЗК – 3,24.

На думку експертів, Вищий антикорупційний суд – найменш вразливий до корупційних проявів (лише 1,58 за 5-тибальною шкалою), над ним НАБУ – 2,17, потій слідують НАЗК (2,52) та Антикорупційна прокуратура (2,8) [69].

Ми вже згадували дослідження Міжнародної антикорупційної організації Transparency International «Індекс сприйняття корупції» (CPI). Дослідження 2020 року зосередило особливу увагу на вплив корупції на урядові програмами, покликані протидіяти пандемії COVID-19. Показники України в цьому рейтингу покращилися, порівняно з 2019 роком.

За рекомендаціями Transparency International Україна на 2021 рік, можливими способами поліпшити рейтинг України в CPI [49] є наступні:

- запровадити прозоре і підзвітне управління публічними активами і гарантувати подальший розвиток сфери закупівель;
- забезпечити незалежність і спроможність антикорупційної інфраструктури;
- сформувати професійну і незалежну судову владу [49].

ВИСНОВКИ

Радянська спадщина позначилася на Україні надзвичайно високим рівнем корупції, яка проникла від рівня рутинного життя звичайних українців до вищих ланок влади і постійно стримує розвиток держави та перехід її на новий, незалежний від історичного минулого, рівень розвитку. Невдоволеність даним явищем існувала серед громадськості завжди, однак, чи менталітет, чи настільки глибокий рівень проникнення корупції, стояли на заваді її викоріненню. Переломним моментом можна вважати Революцію гідності 2013 – 2014 років, коли проблеми, що накіпили, вирвалися в українців назовні. Попри безліч інших позитивних зрушень, що стали наслідком Революції, на порядку денному опинилися і антикорупційні перетворення та реформи. Даний напрям отримав сильну міжнародну підтримку, подеколи навіть, на рівні вимог для надання послуг у відповідь (ЄС, МВФ). Результатом стало створення системи нових органів антикорупційного напрямку – Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Спеціальної антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду України. Це стали перші антикорупційні органи, засновані вже Незалежною Україною для її потреб. Аналіз даної роботи показав, що з моменту створення і нині органи стикаються з низкою викликів, хоча одночасно можна констатувати і ряд їх здобутків. Зокрема, НАБУ за роки своєї діяльності наростив кількість підозрюваних та обвинувачених, хоча рівень карності досі залишається низьким, чим обурює громадськість. Окрім того, на заваді меті НАБУ деколи постає Конституційний Суд України, приймаючи норми, що обмежують функціонування органу. Серед позитивного у зробленому НАБУ за 2019 – 2020 роки можна відзначити низку гучних справ, що стосувалися як державних підприємств, так і високопосадовців України з різних державних органів. Особливим успіхом позначився паливно-енергетичний та оборонно-промисловий комплекси, суддівська ланка, директорний склад різних підприємства. Найбільше розслідувань стосувалося розкрадання

державної власності, викриття судів на отриманні неправомірної вигоди, очищення владної верхівки від корупції. Статистичний аналіз відкритих та закритих, попри його наведення у роботі, не дає очевидних результатів, оскільки скоріше свідчать не про зростання чи зменшення їх кількості, а про якість роботи НАБУ. Даний висновок стосується й інших антикорупційних органів, проаналізованих у роботі. Окрім того, слід зауважити про довіру громадськості до діяльності НАБУ, а вона залишає бажати кращого, як і щодо інших антикорупційних органів – у середньому будучи на позначці у середньому 70%.

НАЗК – це орган виконавчої влади із спеціальним статусом, який діє у напрямі формування антикорупційної політики та попередження корупції в Україні. Великий шмат його роботи – це перевірка декларацій державних службовців та політичних партій, моніторинг способу життя публічних службовців. За 2019 – 2020 роки НАЗК також наростив позитивні результати своєї діяльності, загалом завдячуючи проведеному «перезавантаженню». Сумно констатувати факт необхідності «перезавантаження» антикорупційному органу через зовсім небагато років з моменту його створення. Хоча воно пішло на користь і можна відзначити декілька і позитивних зрушень – наприклад, автоматизована система перевірок декларацій, електронний Єдиний державний реєстр звітності політичних партій POLITDATA, посилена співпраця з СБУ та НАБУ. Негативного також додає і факт виявлення низки провальних справ Агентства ГО «Центр протидії корупції». Аналіз дозволяє зробити висновок про існуючу заангажованість та упередженість у діяльності даного антикорупційного органу. Складнощів для аналізу діяльності Агентства додає той факт, що лише з 2020 року почалося відслідковування виконання критеріїв ефективності роботи НАЗК. Проте наявні дані говорять так само, як і у випадку НАБУ, про неефективність використання державних ресурсів на утримування НАЗК, а також про низький рівень довіри українців до Агентства.

Ще один орган, який заслуговує уваги – це Спеціалізована антикорупційна прокуратура, яка є самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури, та функціонує невідривно від НАБУ. Високий рівень незалежності та відокремленості є як позитивним моментом діяльності, так і високим ризиком.

Здійснення правосуддя у справах, підслідних НАБУ, забезпечується Вищим антикорупційним судом України. Його основна функція – це правосуддя відповідно до чинного законодавства. Переважна більшість справ, які розглядаються ВАКС, направляються після досудового розслідування НАБУ та САП. Даний антикорупційний орган створювався для підвищення рівня довіри громадськості як до незалежного та професійного органу з неупередженими та незалежними суддями, що б гарантували дотримання правничих засад. Загалом, ВАКС отримує схвальну оцінку щодо своєї діяльності, проте якщо поглянути на статистику, то низький рівень справ, що отримали вирок, говорить про протилежне. Можна відзначити проаналізоване у дослідженні видання Transparency International Ukraine, що аналізувало діяльність антикорупційних органів України. Загалом показники ВАКС говорять про завантаженість роботи суду, його стабільність та системність, дещо невелику інтенсивність, однак, позитивну динаміку розвитку. А ось показники недовіри українців до ВАКС – так само високі, як і у решти антикорупційних органів.

Попри широку критику антикорупційних органів існує багато причин і зауважити їх успіх і позитивні напрями діяльності. Перш за все, можна відзначити зрушення у притягненні до відповідальності посадовців найвищого рівня, ліквідацію корупційних схем, повернення частини коштів, які були використані у корупційних схемах. Попри повільний темп, верхівка корупціонерів почала поступово звільнятися від корупціонерів. Хотілося б відзначити і превентивну функцію, адже знаючи про можливе покарання, припустимо, що не кожен посадовець ризикне долучатися до корупційних справ. Окрім того, невід’ємною частиною роботи антикорупційних органів

України є утримання коштів у межах держави і недопущення, або хоча би повернення незаконно виведених сум за кордон. Досі органам є над чим працювати, адже багато схем використовують офшори і у даному відношенні на перший план виходить міжнародна співпраця, а також – законодавче покращення. Позитивну динаміку має і міжнародна співпраця антикорупційних органів України – вона з кожним роком наростає і поглиблюється, приносячи результати щодо масштабів та охоплення розкриття справ. Ще один позитивний момент діяльності НАБУ, НАЗК, САП та ВАКС – це вплив на законодавство, що відбувається через співпрацю з Верховною Радою та формування висновків з практики через букву закону.

З іншого боку, слід констатувати, що новостворені антикорупційні інституції функціонують з очевидним обмеженням та політичним тиском, а відсутність реальних результатів діяльності, скоординованих дій у імплементації основних антикорупційних заходів формують недовірливе, часом негативне ставлення суспільства до цих органів. Як показують дослідження, більша частина суспільства приписує високий рівень корумпованості вищезгаданим органам, хоча експертні оцінки заявляють протилежне. Це пов'язано з багатьма факторами, зокрема, з браком спеціально підготовлених фахівців, покликаних реалізувати антикорупційну політику на практиці, обізнаних у питаннях запобігання та подолання корупції з відповідним рівнем кваліфікації та досвіду діяльності. Дані інституції створювалися за європейським зразком, з урахуванням вже існуючої світової методології та практики, однак реалії української держави не завжди співпадають з іноземним досвідом, тому інституційна спроможності зазначених органів подеколи не завжди спрацьовує. У даному випадку варто враховувати національну складову корупції і «закривати» відповідні прогалини у нормативно-правовому полі. По-третє, запуск діяльності антикорупційних інституцій занадто розтягнувся у часі через тривалу процедуру формування кадрового складу таких органів. Варто зазначити, що державне фінансування даних інституцій створює неабияке

бюджетне навантаження через не до кінця продумані схеми перерозподілу отриманих доходів від діяльності даних органів. Також спостерігаються недопрацювання у нормативно-правовому полі, які б мали забезпечити вищий рівень взаємодії та взаємодоповнення зазначених органів. Відсутність обміну інформаційними базами у межах компетенції антикорупційних органів є ще одним гальмівним процесом в ефективності діяльності останніх. Відкритим також залишаються питання про проведення просвітницької роботи в аспекті підвищення рівня обізнаності громадськості про діяльність антикорупційних інституцій та культивування довіри до правоохоронної та антикорупційної систем.

Враховуючи вищенаведене, в рамках дослідницького питання в Розділі 2 було проаналізовано різні фактори, що обумовлюють ефективність та неефективність роботи антикорупційних інституцій відповідно до досліджень, що було проведено різними антикорупційними організаціям, та рекомендацій Конвенції ООН та Ради Європи з боротьби проти корупції. Як результат, авторка прийшла до висновку про необхідність в Розділі 3 виокремити/розробити власні фактори та показники з деталізацією/обґрунтуванням застосування. В той ж час було розроблено анкету-опитувальник для майбутнього експертного опитування з методологією оцінювання. Дане питання потребує ще додаткового дослідження та окремої наукової роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020 – 2024 роки / Національне агенство з питань запобігання корупції. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/NAZK-Antykoruptsiyna-strategiya-23.06.2020.pdf> (дата звернення 01.05.2021) – Назва з екрана.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 березня 2021 року № 4651-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.
3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. [Електронний ресурс] / Конституційний Суд; Окрема думка від 26.02.2019. Електронні дані. - Київ, 2019. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-19#Text> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.
4. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України, затвержене наказом Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2016 р. № 149 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149900-16#Text> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції. Закон України від 02.10.2019 № 140-IX [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-20> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана. "

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

7. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки. Закон України; Стратегія від 14.10.2014 № 1699-VII [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18/page#Text> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

8. Про прокуратуру. Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

9. 15 січня — річниця перезавантаження НАЗК: головні результати роботи [Електронний ресурс] / НАЗК. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/15-sichnya-richnytsya-perezavantazhennya-nazk-go-lovni-rezultaty-roboty/> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

10. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Compliance Report, Ukraine, 2019. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/16809d768c> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

11. De Vrieze F., Glušac L. Will the Ukrainian parliament and anti-corruption agency step up to the task of combating corruption? Westminster Foundation for Democracy, 2020 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.wfd.org/2020/08/05/will-the-ukrainian-parliament-and-anti-corruption>

-agency-step-up-to-the-task-of-combating-corruption/ - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

12. Lough J., Dubrovskiy V. Are Ukraine's Anti-corruption Reforms Working?, Research Paper, Chatham House - the Royal Institute of International Affairs, London. November 2018.

13. Makarenko O. Why post-Euromaidan anti-corruption reform in Ukraine is still a success [Електронний ресурс] Режим доступу: http://euromaidanpress.com/2020/09/03/why-post-euromaidan-anti-corruption-reform-in-ukraine-is-still-a-success/?fbclid=IwAR3mshGmVanGJK9n093I0ariPgFMWP_7afpJySmkU7POyxLi0VPOy1DLep8 - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

14. Situation in Ukraine European Parliament resolution of 17 July 2014 on Ukraine (2014/2717(RSP)) The European Parliament [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P8-TA-2014-0009> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

15. Some reforms launched by Ukraine in response to GRECO recommendationsю Council of Europe, 2020, [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/7some-reforms-launched-by-ukraine-in-response-to-greco-recommendations-on-preventing-corruption-among-judges-and-prosecutors-but-serious-concerns-remain> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

16. Активісти презентували «Чорний список НАЗК» – ресурс, на якому зібрані топ-кейси неналежної роботи Агентства. Прес-центр УКМЦ [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://uacrisis.org/uk/71900-nazk-fails-antac> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

17. Актуальні виклики у діяльності Вищого Антикорупційного Суду. Матеріали круглого столу, 2020 [Електронний ресурс] Режим доступу:

https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/international/roundtable_10.09.2020.pdf - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

18. Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом у 2019 році (як судом першої інстанції) [Електронний ресурс] / ВАКС. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://data.gov.ua/dataset/f477c1a7-ed48-4e79-b406-3db454df3164/resource/ec6e8c8a-8fbd-4765-a316-d97045d59fc9> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

19. Антикорупційна інфраструктура. Transparency International [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/project/antykoriuptsiina-infrastruktura/> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

20. Брус Т.М. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні / Т. М. Брус, В. Г. Ковальов // Державне управління: удосконалення та розвиток, 2016. – № 3. – 5 с.

21. ВАКС призначив спеціальне судове провадження у справі щодо заволодіння коштами «Укрзалізниці» [Електронний ресурс] / ВАКС. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1081572/> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

22. Валле В. Революційне антикорупційне законодавство як фактор суспільних трансформацій в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу: [https://www.academia.edu/11641120/Революційне антикорупційне законодавство як фактор суспільних трансформацій в Україні](https://www.academia.edu/11641120/Революційне_антикорупційне_законодавство_як_фактор_суспільних_трансформацій_в_Україні) - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

23. Валько В. Вироки Вищого антикорупційного суду. Українська правда [Електронний ресурс] / В. Валько – Електронні дані. – [Київ : Українська правда, 2000-2020] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/09/1/7264849/> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

24. Валько В. До и после Антикорсуда: Как появление ВАКС повлияло на наказание судей-взяточников, 2020 [Електронний ресурс] / В. Валько – Електронні дані. – [Київ : Українська правда, 2000-2020] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2021/04/2/7288552/> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

25. Валько, В. П'ять років НАБУ: результати та проблеми [Електронний ресурс] / В. Валько – Електронні дані. – [Київ : Українська правда, 2000-2020] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/04/16/7248191/> (дата звернення 29.04.2021 р.). – Назва з екрана.

26. Вандін С.В. Організаційно-правові засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук ; 12.00.10 Вандін Євген Валерійович. - Одеса, 2017. - 205 с.

27. Ваньчик Ю.А. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук Ваньчик Юлія Анатоліївна ; МВС України; Нац. акад. внутр. справ. - Київ. - 213 с.

28. Василевич Я.В. Удосконалення нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової протидії привласненню та розтраті бюджетних коштів / Я. В. Василевич // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2016. - №4. - С. 74-81.

29. Висновок Громадської ради при Національному агентстві з питань запобігання корупції на звіт Національного агентства з питань запобігання корупції за 2020 рік / Громадська рада при Національному агентстві з питань запобігання корупції. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/GR_vysnovok-na-zvit-NAZK.pdf?fbclid=IwAR0vhQ0Ig1ee5Pkq9pIUmkqn6BkYZGH9zHxrVIT9NZLR3SgPXteVhdf3tsQ (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

30. Вищий антикорупційний суд України - вищий спеціалізований суд у системі судустрою України [Електронний ресурс] / ВАКС. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу:

https://hcac.court.gov.ua/hcac/info_sud/competence/ - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

31. Гвоздецький В.Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07, Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. К., - 2013. - 360 с.

32. Гловюк І. В., Зінковський І. П. Кримінально-процесуальні аспекти діяльності Національного антикорупційного бюро України. Протидія організованим злочинній діяльності : матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 31 бер. 2017 р.). - Одеса, 2017. - С. 27-33.

33. Головне про СУД. Вищий антикорупційний суд України [Електронний ресурс] / ВАКС. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/PICS/dok/HACC_Leaflet_03.03.2020_one%20page_UKR.pdf - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

34. Економічний ефект від діяльності НАБУ та САП у 2020 році сягає майже 2 млрд грн [Електронний ресурс] / НАБУ. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/novyny/ekonomichnyy-efekt-vid-diyalnosti-nabu-ta-sap-u-2020-roci-syagaye-mayzhe-2-mlrd-grn> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

35. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [Електронний ресурс] / НАЗК. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

36. Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2019 рік [Електронний ресурс] / НАЗК. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/Zvit-NAZK-za-2019-rik-15.04.2020.pdf> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

37. Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2020 рік [Електронний ресурс] / НАЗК. - Електронні дані. - Київ,

2021. - Режим доступу:
<https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/NAZK-Zvit-za-2020-rik-15.04.2021-1-1.pdf> - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

38. Звіт: друге півріччя 2019 року [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_0.pdf - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

39. Звіт: друге півріччя 2020 року [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_ii_2020_.pdf (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

40. Звіт: перше півріччя 2019 року [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_-_2019_1_pivrichchya_0.pdf - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

41. Звіт: перше півріччя 2020 року [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_i_pivrichchya_2020_roku_0.pdf - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

42. Закон України “Про запобігання корупції” від 02.06.2021 №1700-VII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> - (дата звернення 02.05.2021) – Назва з екрана.

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/6710/1/dysertatsiia_komarova.pdf

43. Індекс сприйняття корупції (CPI): динаміка останніх 5 років – Електронні дані. - Київ, 2020. - Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/sociologiya/indeks-spriynyattya-korupciyi-sri-dinamika-ostannih-5-rokiv> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

44. Індекс сприйняття корупції 2015 – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2015/> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

45. Індекс сприйняття корупції 2016 – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2016/> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

46. Індекс сприйняття корупції 2017 – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2017/> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

47. Індекс сприйняття корупції 2018 – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-korupsiyi-2018/> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

48. Індекс сприйняття корупції 2019 – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-korupsiyi-2019/> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

49. Індекс сприйняття корупції 2020 – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-korupsiyi-2020/> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

50. Історія становлення [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/istoriya-stanovlennya> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

51. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про Національне антикорупційне бюро України“ від 16.09.2020 № v011p710-20 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим

доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-20#Text> - (дата звернення 02.05.2021) – Назва з екрана.

52. Комарова Ю. М. Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України: дис. ... канд. юрид. наук Київ. - 2018. - 229 с.

53. Конституційний Суд ліквідував ефективний інструмент знищення корупційних схем на держпідприємствах [Електронний ресурс] / НАБУ. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/novyny/konstytuciynyy-sud-likviduvav-efektyvnyy-i-nstrument-znyshchennya-korupciynyh-shem-na> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

54. Лапкін А. Спеціалізована антикорупційна прокуратура: проблеми організації та діяльності / А. Лапкін // Право України. – 2017. – № 1. – С. 63–70.

55. Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України” від 16.09.2020 № 1698-VII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> - (дата звернення 02.05.2021) – Назва з екрана.

56. Литвиненко В.І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. Київ, - 2015. - 485 с.

57. Мала О., Місюр Л. Накладення арешту на майно у кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. - 2017. - №1. - С. 114-121

58. Мельник Р.О. Реформування інституцій з протидії корупції у Грузії Науковий часопис Національної академії прокуратури України. - 2016. - № 4. - С. 85-93

59. Міжнародна співпраця [Електронний ресурс] / НАЗК. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: https://nazk.gov.ua/uk/departament-koordynatsiyi-antykoriupsiynoyi-polityky__tras-hed/mizhnarodna-spivpratsya/ - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

60. Міжнародна технічна допомога [Електронний ресурс] / ВАКС - Електронні дані. - Київ, 2021. - https://hcac.court.gov.ua/hcac/info_sud/technical_assistance/ - (дата звернення 02.04.2021) – Назва з екрана.

61. Валько В. І., Марчук А. Я. Звіт за результатами моніторингу судового розгляду справ, досудове розслідування в яких завершене детективами НАБУ. – Київ, 2019. – 48 с.

62. Закон України “Про Вищий антикорупційний суд” від 30.07.2020 № 2447-VIII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> - (дата звернення 02.05.2021) – Назва з екрана.

63. Мусієнко О.П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: дис. канд. юрид. наук за спец. Київ. - 2017. - 242 с.

64. Мусієнко О.П. Органи, що здійснюють адміністративні заходи запобігання та протидії корупції за новим антикорупційним законодавством України [Електронний ресурс] / О. П. Мусієнко // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції - Електронні дані. - Київ: 2016. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_2_28 (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

65. НАБУ намагається виправдатися перед суспільством за провал справи "Роттердам+", - адвокат [Електронний ресурс] – Електронні дані. – [Київ : Українська правда, 2020] – Режим доступу: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/nabu-namagaetsya-vipravdatisya-pere-d-suspilstvom-za-proval-spravi-rotterdam-advokat.htm> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

66. НАБУ проігнорувало Роттердам+ на пресконференції через провал розслідування, – адвокат [Електронний ресурс] – Електронні дані. – [Київ : Еспресо, 2020] – Режим доступу: https://espreso.tv/news/2020/08/17/nabu_proignoruvalo_rotterdam_na_preskonfere

nciyi_cherez_proval_rozsliduvannya_advokat (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

67. Назар Холодницький звільнився: що буде далі з САП? [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/nazar-kholodnytskyi-zvilnyvsia-shcho-bude-dali-z-sap/a-54651392> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана

68. Національне агентство з питань запобігання корупції [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

69. Негативні тенденції та низька обізнаність: кілька тез про дослідження від НАЗК – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/blogs/negatyvni-tendentsiyi-ta-nyzka-obiznanist-pro-shho-govoryt-masshtabne-doslidzhennya-shhodo-koruptsiyi/> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

70. Закон України “Про Державний бюджет України на 2020 рік” від 10.12.2020 № 294-IX // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> - (дата звернення 25.05.2021) – Назва з екрана.

71. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020р. соціологія). [Електронний ресурс] / Разумков Центр – Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

72. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021р.) [Електронний ресурс] / Разумков Центр – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим

доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-oriiientatsi-i-gromadian-berezen-2021r> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

73. Питель Ю.М. Юридична відповідальність працівників Національного антикорупційного бюро України Ю.М. Питель Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Юридичні науки. Випуск 2. Том 3. - 2017. - С. 148-152

74. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції для Азербайджану, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизської Республіки, Російської Федерації, Таджикистану та України [Електронний ресурс] / OECD. – Електронні дані. – Київ, 2004. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/countries/ukraine/43846543.pdf> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

75. Порядок взаємодії Національного антикорупційного бюро України та Міністерства внутрішніх справ щодо обміну інформації з питань обліку осіб, оголошених у розшук (від 24.04.2017 року №99-0/335) [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2020. - Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/poryadok-vzayemodiyi-nacionalnogo-antikorupciynogo-byuoukrayin-y-ta-ministerstva-vnutrishnih-sprav> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

76. Посилення участі СБУ в антикорупційних розслідуваннях: аналіз законопроекту [Електронний ресурс] / Transparency International. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/news/posylennya-uchasti-sbu-v-antykorrupsijnyh-rozsliduvannya-analiz-zakonoprojektu/?fbclid=IwAR2caHcdLZU3IIUbyfH9xKFEBYPwUC4YJC9uEywu0G-JziT3BfdnpMR9HQA> (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

77. Притягнення до відповідальності посадовців найвищого рівня, ліквідація корупційних схем та безпрецедентна підтримка українців і міжнародної спільноти — ключові досягнення НАБУ [Електронний ресурс] /

НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/novyny/prytyagnennya-do-vidpovidalnosti-posadovciv-nayvyschogo-rivnya-likvidaciya-korupciynyh-shem> А (дата звернення 03.05.2021) – Назва з екрана.

78. Проневич О. С. Інститут спеціалізованої антикорупційної прокуратури в європейській державно-правовій традиції. Форум права. - 2015. - № 1. - С. 261 268.

79. Пропозиції Консультативної місії Європейського Союзу щодо внесення змін до КПК. [Електронний ресурс] / Електронні дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <http://komzakonpr.rada.gov.ua/uploads/documents/31985.pdf> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

80. Протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів. – Рішення КСУ [Електронний ресурс] / Конституційний Суд України. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/novyna/protydiya-korupciyi-maye-zdiysnyuvatysya-vy-klyuchno-pravovymy-zasobamy-z-dotrymannyam#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%203682%20%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%2C%20%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B0,%D1%89%D0%BE%20%D0%BD%D0%B5%20%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D0%B5%20%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%B8%20%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

81. Реєстр злитих справ САП [Електронний ресурс] / Центр протидії корупції. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <http://sapfails.antac.org.ua/> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

82. Рейтинг та рівень довіри до державних інституцій [Електронний ресурс] / Наголос. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу:

<https://nagolos.com/news/prezydentskyj-elektoralnyj-rejtyng-ta-riven-doviry-do-derzhavnyh-instituczij/> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

83. Риженко К. Як працює Антикорсуд: цифри, факти й трохи висновків. [Електронний ресурс] / Українська правда. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/09/4/7265272/> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

84. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України [Електронний ресурс] / Разумков Центр. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

85. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2019 рік [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2019-rik> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

86. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2020 рік [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2020-rik> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

87. Руденко М. В. Спеціалізована антикорупційна прокуратура: становлення, розвиток, організація та функціонування // Вісник прокуратури. — 2016. — № 1. — С. 5—13.

88. Соломяна А. В. Детективна діяльність: особливості запобіжного впливу на злочинність. Новітні кримінально-правові дослідження 2016 : зб. наук. пр. відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон. - 2016. - С. 120-123.

89. Солонина Є. Перший рік роботи Антикорсуду: «зрада» чи «перемога» [Електронний ресурс] / РадіоСвобода. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим

доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/pershyy-rik-roboty-anty Korsudu-zrada-chy-peremoha-/30822651.html> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

90. Спеціалізовані інституції у боротьбі проти корупції: огляд моделей Організація економічного співробітництва і розвитку; Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії; OECD. - 2007. - С. 18-19.

91. Справа «Укрзалізниця»: ВАКС заявляє про втручання у роботу його суддів [Електронний ресурс] / Укрінформ. – Електронні дані. – [Київ :2020] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3122330-sprava-ukrzhaliznici-vaks-zaavlae-pro-vtruccanna-u-robotu-jogo-suddiv.html> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

92. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 20.03.2020 №109/20 “Про затвердження Положення про відкритий конкурс для призначення на посади державної служби категорій «Б» та «В» у Національному агентстві з питань запобігання корупції” [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Електронні дані. - Київ, 2020. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0331-20#Text> - (дата звернення 01.06.2021) – Назва з екрана

93. Структура [Електронний ресурс] / НАБУ. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/istoriya-stanovlennya> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

94. Таємні агенти НАЗК [Електронний ресурс] / Центр протидії корупції. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <http://nazkfails.antac.org.ua/agents> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

95. Звіт за 2020 рік. Добросесність, верховенство права, розвиток, результативність, незалежність. [Електронний ресурс] / НАЗК. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/NAZK-Zvit-za-2020-rik-15.04.2021-1.pdf> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

96. Співробітництво з Європейським Союзом. [Електронний ресурс] / АРМА. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://arma.gov.ua/star> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

97. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос) від 18.10.2006 №995_c16. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Електронні дані. – Київ, 2006. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

98. Кримінальна Конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 18.10.2006 №994_101. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Електронні дані. – Київ, 2006. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

99. Структура НАЗК. [Електронний ресурс] / НАЗК. – Електронні дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/uk/struktura-nazk/> (дата звернення 29.04.2021) – Назва з екрана.

100. Шумило М.Є. Поліційна і кримінально-процесуальна діяльність: на стику минулого та сучасного. Вісник Академії адвокатури України. - 2015. - № 2. - С. 223-234.

101. Юрченко О.М. Національне антикорупційне бюро України: перспективи діяльності О.М. Юрченко Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2014. - №2(33). - С. 69-73.

102. Звіт «Дослідження спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України» [Електронний ресурс] / Transparency International Ukraine. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим

доступу:

https://drive.google.com/file/d/1wvDL3FcF6eVrkDho7hbNFxINF_8rESmJ/view -

(дата звернення 02.05.2021) – Назва з екрана.

103. Методологія дослідження спроможності, управління і співпраці органів антикорупційної інфраструктури [Електронний ресурс] / Transparency International Ukraine. - Електронні дані. - Київ, 2021. - Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/chy-spromozhni-ta-efektyvni-antykoruptsijni-institu-tsiyi-doslidzhennya-ti-ukrayina/?fbclid=IwAR3bpG0iyIq3lmCUTXDMjECCd7ixUYxjDrTaOr6wvcODhvVPoOf2dgHTLQw> - (дата звернення 02.05.2021) – Назва з екрана.

104. Валько В. І., Хавронюк М. І. Звіт за результатами моніторингу процесу інституційної та організаційної розбудови Вищого антикорупційного суду. – Київ, 2020. – 62 с.

105. Постанова “Про утворення Тимчасової депутатської комісії Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом” від 03.06.1994 № 2894 - XII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-12#Text> - (дата звернення 25.05.2021) – Назва з екрана.

106. Закон України “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів” від 03.07.2020 № 772 - VIII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text> - (дата звернення 25.05.2021) – Назва з екрана.

107. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму від 22.11.2010 № 984_001 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001#Text - (дата звернення 25.05.2021)

– Назва з екрана.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Організаційна структура Національного Антикорупційного Бюро України

Джерело: складено автором на основі [93].

ДОДАТОК В

Джерело: Складено автором

Анкета-опитувальник					
Фактори	Показники	НАЗК	НАБУ	САП	ВАКС
Правовий статус	достатність нормативно-правових актів, які регулюють статус та діяльність				
	законодавчі прогалини, колізії, якщо такі наявні				
Інституційна спроможність	наявність висококваліфікованих кадрів (сформований та укомплектований штатний розпис)				
	достатність фінансового ресурсу для повноцінного функціонування				
	наявність чіткої структури із зазначенням функціональності, підпорядкованості та підзвітності				
Політична незалежність	плинність кадрів керівництва вищої ланки				
	розмежування коштів інституції і державних фінансів				
	незалежність керівництва інституції від Президента та інших виконавчих органів влади				
Прозорість, відкритість та громадський контроль	достатність комунікації з громадськістю				
	наявність інструментів, що декларують прозорість та відкритість				
	повноцінна та регулярна звітність про діяльність у відкритих джерелах				
	наявність та ефективність роботи громадських рад при відповідних інституціях				
Результативність роботи	продуктивність. Кількість справ, що було розглянуто та доведено до кінцевого результату				
	частка проектів документів, оформлених з порушенням встановлених вимог				
Рівень довіри	рівень довіри серед експертів, представників ЗМІ				
	рівень довіри в суспільстві				

АНОТАЦІЯ
дипломної роботи

Тема: “Спеціалізовані антикорупційні інституції в Україні: фактори, які обумовлюють ефективність та неефективність”

Студентка: Новікова Тетяна Олексіївна

Рік навчання, факультет: 2-ий курс магістратури, факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, Нестеренко Оксана Вячеславівна

Рецензент: _____

Захищена “ ____ ” _____ 202_ р.

Короткий зміст роботи:

Метою дослідження є порівняльний аналіз факторів, які обумовлюють ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій України та результатів їх діяльності у період з 2019 по 2020 роки. Для досягнення цієї мети поставлені завдання: виявити та проаналізувати основні фактори, які обумовлюють ефективність та неефективність діяльності антикорупційних органів; дослідити та виділити ключові особливості у діяльності НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС у період 2019-2020 років; проаналізувати історії успіху антикорупційних інституцій в Україні та порівняти фактори, що обумовлюють ефективність та неефективність роботи спеціалізованих антикорупційних інституцій; виокремити ключові виклики у діяльності антикорупційних інституцій. Для дослідження було використано низку методів. Зокрема, інституціональний метод використовувався для виявлення визначених юридичних норм існування та функціонування антикорупційних органів України, а також тих законодавчих положень, які покращили або навпаки зашкодили ефективності їх діяльності. Через системний метод у роботі аналізувалася інфраструктура

антикорупційних органів шляхом розгляду її складових органів, як елементів єдиної системи протидії корупції. З іншого боку, авторкою був використаний структурно-функціональний метод для опису і пояснення антикорупційної інфраструктури через дослідження складових елементів, а саме – окремих спеціалізованих антикорупційних інституцій України, їх взаємозалежності або самостійності, та функцій у підтримці єдиної мети. Через ситуаційний метод у роботі була зроблена спроба визначити, які важливі зміни (реформи) до нинішньої ситуації з функціонування антикорупційних органів можуть бути проведені, аби вплинути на покращення результатів функціонування усієї інфраструктури спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні. Ретроспективний та перспективний аналіз дозволили поглянути на зміни, які відбулися у роботі спеціалізованих антикорупційних інституцій за останні роки, особливо, у досліджуваний період, і виявити, як зміни можуть покращити середовище у майбутньому. Завдяки цьому, та у поєднанні із методом прогнозування, вдалося надати оцінку діяльності органів та рекомендації до її покращення. У роботі також використовувався метод якісного контент-аналізу через виявлення мовних інтонацій та словника звітів досліджуваних спеціалізованих антикорупційних інституцій з метою виявлення якості наданої інформації щодо результатів роботи. На основі зібраних даних та дослідження результатів справ та викриттів випадків корупції органами України за допомогою методу порівняльного аналізу було здійснено оцінку факторів, що впливають на ефективність їх роботи, було встановлено певні закономірності у підходах, які впливають на досліджувані об'єкти. Частково у роботі було використано метод експертної оцінки через використання результатів досліджень авторитетних видань, таких як Transparency International, Центр Разумкова, Центр політико-правових реформ для формування висновків щодо ефективності діяльності антикорупційних органів та прогнозування їх майбутнього розвитку.

Отже, в рамках дослідницького питання автором проводиться аналіз існуючих факторів та їх взаємодію, з подальшим виведенням нових факторів, саме в такій комбінації та показниками, які є ще не дослідженими та потребують

окремого наукового дослідження. В результаті проведеного аналізу, буде надано пропозиції щодо проведення експертного опитування та визначення методології оцінювання.

Робота складається з: трьох розділів, трьох підрозділів, висновків та додатків.